

כולל

שאלות ותשובות חקרי דינים וברורי הלכה בהלכות בין המצרים

בחסד ה' עלי

משה שמואל באאמו"ר הגרי"ש שליט"א דיין

שנת 'עשה ה' תשועה בישראל' לפ"ק

פעיה"ק בני ברק ת"ו

לרפואת

חמותי הרבנית הדגולה

לואיזה חיה בת ג'קלין

השי"ת ישלח דברו הטוב וירפאה רפואה שלימה, ויקימה ממיטת חוליה בריאה ושלימה, ותחזור לאיתנה הראשון כימים ימימה, ברוב חדוה וצהלה, ותזכה לראות בקרוב הגאולה השלימה, יחד עם כל בית ישראל המצפים לישועה אכי"ר.

לכל עניני הקונטרס

ניתן לפנות לטלפון: 0504191881

או בכתובת מייל: 0504191881m@gmail.com

לוח המפתחות

- סימן א. בענין אם מותר לאכול בביתו בשר שנשתייר מסעודת מצוה בתשעת הימים.....ד
- סימן ב. בענין כיבוס בגדי קטנים עם מרכך כביסה בשבוע שחל בו.....ח
- סימן ג. בענין אם מותר לצחצח השיניים בתשעה באב דחוי.....י
- סימן ד. בענין אם מותר ללמוד עם בנו הקטן אל"ף בי"ת בתשעה באב.....טז
- סימן ה. בענין שליחת מיל בתשעה באב.....כא
- סימן ו. בענין אם מותר לנערה לעשות קייטנה לילדים בתשעה באב.....כב
- סימן ז. בענין מילת גר בתשעה באב דחוי אם פוטרת את המוהל והסנדק מהתענית.....כד
- סימן ח. בדין אכילת תבשיל של בשר במוצאי תשעה באב דחוי.....כט

סימן א

בענין אם מותר לאכול בביתו בשר שנשתייר מסעודת מצוה בתשעת הימים

בס"ד. יום חמישי ז' מנחם אב. 'פקד פקדתי אתכם' לפ"ק.

לכבוד ידידי הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. אודות שאלתו בדין סעודת מצוה שעושים בתשעת הימים, שמותר לאכול שם בשר, אם מותר לקחת לביתו ולאכול שם מהבשר שחילקו בסעודה, או דלמא רק באותו מקום שבו נערכת הסעודה, מותר לאכול ממנו. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

הסעודה היא סיבת ההיתר, ולכן אם הלך לביתו אינו רשאי להמשיך לאכול בשר

(א) הרמ"א בדרכי משה (סי' תקנא סק"י) הביא מה שכתב במנהגי מהר"א קלויזנר (סי' קלג אות א), שאם אירע סעודת מצוה בתשעת הימים, כגון מילה ופדיון הבן או סעודת אירוסין או סיום מסכתא, מותר לקבץ מנין מצומצם ולאכול בשר ולשתות יין. וכ"כ מהרי"ל (הלכות תשעה באב עמ' רלח סי' ו) ומנהגי מהר"א טירנא (עמ' עו). ע"כ. וכן פסק הרמ"א בהג"ה (שם סי' י) וז"ל ובסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא וסעודת אירוסין, אוכלים בשר ושותים יין כל השייכים לסעודה, אבל יש לצמצם שלא להוסיף. ובשבוע שחל תשעה באב בתוכה, אין לאכול בשר ולשתות יין רק מנין מצומצם, וזה אפילו בערב תשעה באב שרי, ובלבד שלא יהיה בסעודה שמפסיק בה. עכ"ל. וכתב המג"א (שם סי' קלה) בשם המהרש"ל ביש"ש (ספ"ז דב"ק), דבסיום מסכתאף מי שלא למד עמהם, יכול לאכול עמהם משום קורבה או ריעות, דהא אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא, עבידנא יומא טבא לכולהו רבנן. וכתב עוד בשם המהרי"ל, דדוקא ההולכים משום קורבה או ריעות, אבל ההולכים לשתות (בלא שהיו קרובים או מוזמנים משום ריעות), עבירה היא בידם. וכ"כ הט"ז (שם סי' קיב) בשם המהרי"ל, דדוקא הקרובים מחמת קורבה או ריעות, אבל ההולכים שם רק לשתות, ובלאו הכי לא היו הולכים, הו"ל מצוה הבאה בעבירה. ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (שם סי' קעח). והערוה"ש (שם סעיף ל) כתב שראה להגדולים שביארו מי המה שרשאים לאכול בשר בסעודת מצוה, וגדרי הקרובים, וקשה לברר הפרטים, אבל באמת כלל אחד יש בדבר זה, דמי שהיה אוכל בסעודה זו גם בשאר ימות השנה, מותרים לאכול בשר, אבל מי שהולך רק בשביל לאכול בשר, ובשאר ימות השנה לא היה קרוי לסעודה זו, אסור לו לאכול בשר. וכן נראה בהדיא מדברי מהרי"ל. וזו דעת כל הגדולים. וכן הדין בנשים. ע"כ. והנה לכאורה נראה, שכל ההיתר לאכול בשר ולשתות יין הוא רק כשנמצא בתוך אותה סעודת מצוה, אבל אם פירש והלך לביתו, הרי מה שאוכל בביתו אינו סעודת מצוה, וא"כ אין להתיר לו לאכול מהבשר שלקח מאותה סעודה, אפילו אם הוא עצמו השתתף בסיום ואכל בסעודת המצוה, דהשתא מיהא לא מקרי סעודת מצוה.

אם יש ראייה מדברי האחרונים שכתבו דמי ששולחים לו לביתו בשר מסעודת מצוה, אסור לו לאכול

(ב) ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי המג"א (שם) שכתב דמי ששולחים לו לביתו אסור לו לאכול, וכמש"כ כיוצא בזה הרמ"א (סי' תקסח ס"ב) בדין ברית מילה בימים שמתענים תענית בה"ב. וכ"כ הא"ר (סי' תקנא ס"ק כה), דמי ששולחים לו לביתו מסעודת מילה וסיום מסכתא, פשיטא שאסור בבשר ויין. וכן פסק המשנ"ב (שם סי' קעח). [וכן נראה מדברי המהרי"ל הנ"ל, שכתב שדוקא ההולכים משום קורבה או ריעות, אבל ההולכים שם רק לשתות, ובלאו הכי לא היו הולכים, הו"ל מצוה הבאה בעבירה. וא"כ כ"ש שאם לא השתתף בסעודה כלל (ומסתמא גם לא הוזמן אליה), שאסור לו לאכול ולשתות ממה ששלחו אליו]. ומשמע שדוקא אדם שלא השתתף בסעודה כלל, אלא שלחו לו לביתו, אסור לו לאכול. אבל אדם שהשתתף

בסעודת מצוה ואכל שם, מותר לו להמשיך לאכול מהבשר בביתו, דאל"כ הו"ל למימר גדולה מזו, שאם לקח מהבשר לביתו, אינו רשאי לאכול שם, אלא רק במקום שבו נערכה סעודת המצוה. אולם יש לדחות, דלעולם אין היתר לאכול בשר אלא במקום שבו נערכת הסעודה, אלא שאין דרך שאדם יקח בשר לעצמו לביתו אחרי שכבר אכל בסעודה, ולכן כתבו דמי ששולחים לו לביתו, אסור לו לאכול, כי דבר זה מצוי יותר, אבל לעולם י"ל שגם אם אכל בעצמו שם, אסור לו להמשיך לאכול בביתו. וכיוצא בזה כתב בס' שמעתתא דמשה (עמ' תכו) בשם הגאון רבי משה פיינשטיין, שאדם שהגיע לאחר סיום הלימוד, ולא שמע את הסיום, מותר באכילת בשר, כיון שהסעודה היא סעודת מצוה, וכל אחד רשאי לאכול בסעודת מצוה בשר ויין. וכ"כ בס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' רי) בשם הגאון קהילות יעקב. ע"ש. וע"ע בתשו' רשב"ן (או"ח סי' קסח) ובתשו' יביע אומר (ח"ד או"ח סי' מב) ובס' חוט שני (פסח פ"א סק"ז) ובס' הליכות שלמה (פסח פ"ח ס"א) ובתשו' מנחת יצחק (ח"ט סי' מה), ובס' סידור פסח כהלכתו (פי"ד הערה 14) בשם הגרי"ש אלישיב. הרי למדת שסיבת ההיתר לאכול בשר ולשתות יין, היא מחמת עצם סעודת המצוה. וא"כ כיון שהלך לביתו, ושוב אינו חלק מסעודת המצוה, אינו רשאי להמשיך לאכול מהבשר שלקח עמו, אע"פ שהוא שיירי מצוה, ומעלתו גדולה, כדאיתא בסוכה (לז:). דשיירי מצוה מעכבין את הפורענות. וכן איתא בירושלמי (פ"ח דסנהדרין ה"ב), דרבי יוחנן הוה עייל לכנישתא בצפרא (לאחר שקידשו החודש אמש, ועשו סעודת מצוה), ומלקט פירורין ואכיל, ואמר יהי חלקי עם מאן דקדיש ירחא הכא. ע"ש. מ"מ לא התירו לאכול בשר אלא בסעודה עצמה.

החילוק בין תענית בכורות בערב פסח לאכילת בשר בתשעת הימים

ג) ואל יקח לבך לדמות הדבר לדין תענית בכורות בערב פסח, שהמנהג לפטור את התענית בסיום מסכת, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (ח"א או"ח סי' כו אות ג). ע"ש. ואח"כ מותר לאכול כל היום, ולא רק בסעודת המצוה. וא"כ ה"נ נימא דמותר לו להמשיך לאכול בביתו. כי נראה פשוט דלא דמי לנידון שלנו, דשאני התם שיש עליו חיוב להתענות, וכיון שהשתתף בסיום מסכת ובסעודה, פקעה ממנו התענית, ולכן מותר לו להמשיך לאכול כל היום. ומשא"כ בנ"ד, הרי יש איסור בכל אכילת בשר ושתייית יין, אלא שהותר האיסור במקום סעודת מצוה, ולכן כיון שסיים את הסעודה, חזר הדבר לאיסורו, ואינו רשאי להמשיך באכילת בשר ושתייית יין. וכיוצא בזה ראיתי בתשו' דברי מלכאל (ח"ג סי' כו, דף כ ע"ד ד"ה וע"ד) שנשאל בדין ברית מילה שנערכה אחר ר"ח מנחם אב, ושולחים למוהל לביתו בשר ויין מסעודת המילה, אם מותר לו לאכול ולשתות. והביא דברי המג"א (סי' תקנא ס"ק לה) הנ"ל, שכתב דמי ששולחים לו לביתו אסור לו לאכול. וכתב דהיינו דוקא על הקרואים בסעודה, אבל המוהל והסנדק מותרים לאכול כששולחים להם לביתם, וכמש"כ המג"א (סי' תקסח סק"י) בדין ברית מילה בימים שמתענים בהם בה"ב, שבעלי הברית מותרים לאכול בביתם אף משלהם, ואפילו קודם סעודת המילה, מפני שיו"ט שלהם הוא. עכת"ד. והובא להלכה בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' קצח). ע"ש. וע' בתשו' מהר"ם בריסק (ח"א סי' קלג, דף קלא ע"א). ושוב מצאתי בתשו' ארץ צבי (פרומר סי' עט) שנשאל אמאי בערב פסח שעושים הבכורים סיום מסכת, אוכלים אח"כ כל היום, ואילו בסיום מסכת שעושים קודם תשעה באב, אין המנהג לאכול בשר רק באותה סעודה של הסיום ולא אח"כ. והשיב דבאמת לכאורה יש לתמוה על המנהג שאוכלים הבכורים בער"פ כל היום על סמך הסיום שעושים בבוקר, שהרי בשאר תעניות ציבור, אפילו מי שאכל פעם אחת, אסור לו לאכול אח"כ, וכמש"כ הרשב"א בקידושין (כא:). וכן נפסק בש"ע (סי' תקסח ס"א). וא"כ אמאי בתענית בכורות מותר לאכול כל היום. וכתב ליישב, דבכל תענית יש שני דברים, מצוה להתענות ואיסור לאכול, ולכן בכל תענית אם אכל פעם אחת ביום, תו אינו מקיים מצות תענית, דכל שאכל כזית שוב אין שם תענית עליו, וכמבואר בש"ע (סו) שאם נדר להתענות יום אחד, ושכח ואכל, איבד תעניתו, וחייב לצום יום אחר. ומה שאסור לו להמשיך לאכול בכל תענית ציבור, היינו משום דאע"פ שאיבד את מצות התענית, מ"מ אכתי איסורא רביע עליה שלא לאכול ביום התענית, ואיסור זה הוא בכל כזית וכזית. וא"כ היינו דוקא בשאר תעניות ציבור, שהם לשם עינוי וסיגוף. אבל תענית בכורים שהוא זכר לנס שניצולו ממכת בכורים, אין בזה איסור אכילה, רק מצות תענית גרידא, כמו מצות הדלקת נ"ח וארבעה כוסות, שהם מצות לפרסומי ניסא. ולכן כיון שאכל פעם אחת, הוא בגדר מעוות לא יוכל לתקן, דתו אין שם תענית עליו, ולכן מותר לו להמשיך לאכול כל היום. ולכן בסעודת סיום מסכת שעושים בתשעת הימים, אע"פ שאכל פעם אחת בהיתר, אסור לו להמשיך לאכול כל היום, כיון שיש איסור לאכול בשר בימים אלו. עכת"ד. והובא בקצרה בתשו'

רבבות אפרים (ח"ב סי' קנה אות ח). ע"ש. וא"כ לא הותר לאכול אלא בסעודת מצוה, אבל אם לקח מהבשר לביתו, אינו רשאי להמשיך לאכול שם.

דעת כמה אחרוני זמנינו, שיכול להמשיך את הסעודה בבית, ואין דבריהם נראים

ד) ואמנם ראיתי בתשו' רבבות אפרים (ח"ג סי' שמג) שנשאל בנ"ד, בדין אדם שנטל ידיו בסעודת סיום מסכת בתשעת הימים, ואכל מעט בשר, ורוצה ללכת לביתו לגמור סעודתו שם, אם היא חלק מסעודת המצוה, כי לא יכול להשאר שם, והיה בדעתו בעת נט"י שיגמור המאכל בביתו. וכתב דנראה לפמש"כ ברבבות אפרים (ח"א סי' רצו), דאבל שהשתתף בסעודת סיום מסכת, יכול לאכול בביתו, כי כל היום אינו יום תענית אצלו. א"כ ה"נ יכול להמשיך לאכול בביתו. ואע"פ שיש לחלק דהתם היא תענית, וכיון שאכל קצת, כל היום אינו יום תענית אצלו. ומשא"כ בזה ליכא למימר דכיון שאכל בשר בסעודה אחת, יוכל לאכול בשר כל היום. מ"מ פשוט שכל הסעודה הזאת נחשבת סעודת מצוה, וא"כ מתחיל במקום הסיום, וגומר את הסעודה בבית. ובפרט אם יאכל בשר עוף. עכת"ד. וכ"כ בס' ברית אפרים (עמוד שמה) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, דמי שהתחיל בסעודה, ואח"כ לקח מאכלים לביתו, והיה דעתו בשעת נטילת ידיים לגמור את סעודתו בבית, הכל נחשב לסעודת מצוה, ורשאי להמשיך לאכול בבית. ע"ש. וגדולה מזו ראיתי להגאון בעל אבני ישפה בתשובה שנדפסה בס' גם אני אודך (מתשובותיו, סי' קיא ענף ד) שכתב דכיון ששמע את הסיום, חלה עליו חובה של סעודת מצוה, אבל אינו חייב להשתתף בסעודה בבית הכנסת, אלא יכול ללכת לביתו ולעשות סעודה לעצמו, ובזה ממלא חובתו לסעודת מצוה. וכתב דאף אם לא לקח בשר מהסעודה, אלא השתמש בבשר שיש לו בביתו, מותר לו לאכול הבשר, כיון שכבר חל עליו חובה של סעודת מצוה. ע"ש. [ומה שהעיר שם מדברי מרן בש"ע (סי' תקנט ס"ט). הנה לפי האמור אין מזה ראייה לנ"ד, דשאני התם שיכול לאכול גם בבית, כיון שיו"ט שלו הוא. ומשא"כ בנ"ד וכמו שנתבאר]. אולם אחמה"ר נראה, שכל ההיתר הוא דוקא במקום שבו נערכת סעודת המצוה, שסעודה זו נחשבת סעודת מצוה. אבל אם עקר והלך לביתו, שוב אינה נחשבת סעודתו סעודת מצוה, ולכן אינו רשאי להמשיך לאכול בביתו. [וגם הפוסקים הנ"ל לא התירו אלא להמשיך את הסעודה עצמה בבית, באופן שהיה בדעתו להמשיך הסעודה בביתו. אבל לקחת בשר ולאכול בבית, ודאי אין להתיר]. וכן ראיתי בתשו' מקדש ישראל (בין המצרים סי' קמט) שכתב שאם שמע הסיום בבית המדרש, אינו יכול לאכול אח"כ בביתו. ע"ש.

אם יש להקל מטעם הואיל ואשתרי אשתרי כדין בשר שנשאר מסעודות שבת

ה) והן אמת כי יש מקום בראש להעיר בזה מדברי הגאון רבי אליהו ישראל בתשו' קול אליהו (ח"א אור"ח סי' מה) שעלה ונסתפק בדין אדם שנשאר לו בשר מר"ח אב או משבת לפני תשעה באב, אם מותר לו לאכול במוצאי ר"ח או במוצאי שבת. וכתב להביא ראייה לזה מהא דאיתא בחולין (יז). בעי רב ירמיה אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו וכו' תיקו. וכתב רש"י וז"ל ודרוש וקבל שכר הוא, שצריכין אנו לעמוד על האמת, ואע"פ שכבר עבר. עכ"ל. אולם הרא"ש שם (סי' כג) כתב וז"ל ולא נהירא לי, דדוקא למיסבר קראי דרשינן אע"פ שכבר עבר, אבל לקבוע בעיא בש"ס בדבר שאין בו צורך לא אשכחן וכו'. ונראה לי דנפקא מינה בבעיא זו לאדם שאסר עצמו באחד מן המינין מזמן ידוע ואילך, וכשהגיע הזמן היה לו מאותו המין, שהיה אוכל והולך עד שהגיע הזמן, אם מותר לאכול מה שנתותר בידו, אי נמי כגון שרצו ביד לאסור דבר אחד כמו שאסרו גבינות העובדי כוכבים ושלקות וכיוצא בהן, אם אסור מה שיש לו ממנו מאותו המין ביד ישראל. עכ"ל. והנה התרומת הדשן (סי' רפא) כתב בנידונו דהוי חרם ושבועה דהוי איסור תורה, דאית לן למיזל לחומרא, ואחד מן הגדולים שהתיר, היה נדונו במנהג בעלמא. והובא בב"י (יר"ד סי' ריח). וא"כ כיון שהאיסור לאכול בשר בתשעת הימים אינו אלא מנהג בעלמא, אזלינן בספיקו להקל, ולכן מותר לאכול בשר שנשתייר משבת וראש חדש. עכת"ד. ואמנם לפע"ד אין ראייתו מוכרחת, וכמו שכתבתי בתשובה אחרת. וגם מרן החיד"א בברכ"י (סי' תקנא סק"ו) כתב שיש לדחות הראיה הנ"ל. ע"ש. אולם לפי דבריו יש לומר שיש להקל גם בנידון שלנו, דמאי שנא בשר שנשתייר מסעודת מצוה, מבשר שנשתייר מסעודות שבת. וע' בברכ"י (שם) שכתב דאע"פ שיש לדחות הראיה הנ"ל, מ"מ אין למחות במקילים. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"א אור"ח סי' מ), שהאוכל אחר השבת משיורי הבשר שנשאר לו מסעודות שבת, יש לו על מה שיסמוך, ובפרט אם אוכל זה בסעודה רביעית, והוא רגיל לאכול בשר בסעודה רביעית. והביא שם להקת אחרונים שהתירו בזה. וכ"כ עוד בספרו

חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' קעז). ע"ש אריכות נפלאה. ואמנם מדברי המג"א והא"ר הנ"ל, מוכח שאין להתיר לאכול בשר שנשתייר מסעודת מצוה. מ"מ י"ל שלדעת הקול אליהו ודעימיה הנ"ל, מותר לאכול בשר שנשתייר מסעודת מצוה. ולפי"ז נראה, שאפילו אם לא השתתף כלל בסעודת הסיום, אלא שלחו אליו לבית בשר שנשתייר מסעודת סיום מסכת או משאר סעודות מצוה, מותר לו לאכול, לפי דברי הקול אליהו הנ"ל, דהואיל ואשתרי אשתרי.

אין לחלק בין דבר שהותר לכל ישראל לדבר שהותר לכמה בני אדם

ו) ואמנם שמעתי באומרים לי, דשאני התם שההיתר הוא לכלל ישראל, שהרי כל ישראל מותרים לאכול בשר בשבת, משום מצות עונג שבת, ולכן י"ל דהואיל ואשתרי אשתרי. ומשא"כ בנ"ד, הרי לא הותר לאכול אלא למסיים ולקרואים מחמת קורבה או רעות, ולכן יש לומר שאין להתיר מטעם זה. [וכן שמעתי מידידי הרה"ג רבי ניב דהן שליט"א. מח"ס תנבות שדין]. וכיוצא בזה כתב בהגהות חשק שלמה (מוילנא יו"ד סי' קיג, נדפס בסוף הלכות ע"ז, בדף שלפני הלכות רבית) בישוב דברי הרשב"א בס' משמרת הבית (דף פט) שכתב בדין גוי שבישל בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה, שבמוצאי שבת אסור אפילו לחולה עצמו, משום בישולי גוים, כי אפילו בשבת לא הותר אלא לצורך, דאי אפשר ע"י ישראל, ולא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי. וכן הסכימו האחרונים. וקשה מדברי הגמ' בחולין הנ"ל, דאמרינן הואיל ואשתרי אשתרי, וא"כ ה"נ נימא הכי. וכתב דשאני איברי בשר נחירה שהיו מותרים לכל העולם, ולא חל עליהם שום איסור, ומשו"ה י"ל הואיל ואשתרי אשתרי. אבל עכו"ם המבשל לחולה בשבת, לא היה מותר רק לחולה, ומשו"ה לא מקרי אשתרי, ולכן במוצאי שבת אסורים גם לחולה. והובא בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' קפא). ע"ש. אולם אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, דכיון דס"ס הותר לאותו אדם לאכול, נימא דהואיל ואשתרי אשתרי, דמה לי אם הותר לאדם אחד מה לי אם הותר לכלל ישראל, שהרי גם ביפת תואר אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי, כדאיתא בקידושין (כא:), אע"פ שלא הותר אלא לאותו אחד שיצא למלחמה וראה בשביה אשת יפת תואר. ומה גם דה"נ חשיב היתר לכלל ישראל, שהרי כל אדם מישראל שיעשה סיום מסכת בתשעת הימים, יהיה מותר לו לאכול בשר בסעודת המצוה, וא"כ ה"נ חשיב היתר לכלל ישראל, וכמש"כ כיוצא בזה מרן החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' שלג סק"א ד"ה ואפשר) בישוב דברי הרמב"ן בקידושין דף לא. ע"ש.

אם יש לחלק בין בשר שנשתייר מסעודת שבת לבשר שנשתייר מסעודת מצוה

ז) גם מה שמעתי באומרים לי, דשאני התם שההיתר הוא מחמת היום, ולכן ההיתר נמשך לימות החול. ומשא"כ בסעודת סיום, ההיתר הוא מחמת הסעודה, ולכן כיון שכבר אין אכילתו חלק מהסעודה, אינו רשאי לאכול בשר. הנה לפע"ד אינו מוכרח, דהתם נמי כבר עבר יום השבת, ומ"מ כיון שהותר לו לאכול מדין עונג שבת, מותר לו לאכול אח"כ מה שנשאר. וא"כ ה"נ יש לומר בנידון שלנו. ולכאורה אכתי י"ל דשאני בשר שנשתייר מסעודות שבת, דכיון שמצות עונג שבת מדאורייתא, א"כ הבשר נהיה היתר גמור, ולא רק שהותר לאכול בשר מתורת דחיה, ומשו"ה אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי. ומשא"כ אכילת בשר בסעודת מצוה, לא הוי היתר גמור, אלא רק מתורת דחיה, ומשו"ה לא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי, וכמש"כ הרשב"א בקידושין (כא:). לחלק בזה בין דחוי להיתר. [וכ"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' קפד בהערה) להשיב על דברי המחנה חיים (ח"ג אור"ח סי' מא) לפי דברי הרשב"א הנ"ל. ע"ש]. אולם באמת י"ל שגם אכילת בשר בסעודות שבת, אינו היתר גמור, אלא בתורת דחיה בעלמא. [וכ"כ בס' חזון עובדיה (שם עמ' קפו), שדחוייה היא אכילת בשר אצל שבת, משום מצות עונג שבת, ולכן י"ל דלא אמרינן בזה הואיל ואשתרי אשתרי, לפי דברי הרשב"א הנ"ל. ע"ש. וצדיק נסתר מדבריו הנ"ל]. ואכתי יש לפלפל בזה, כי הנה מצות עונג שבת היא מצוה דאורייתא, וכמבואר בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות לא, טז). וכ"כ רבינו אליעזר ממין בס' יראים (סי' צט). וכ"כ בתשו' צמח צדק (סי' כח), והפמ"ג (פתיחה כוללת לאור"ח ח"א אות יט), והגאון חתם סופר בחידושיו לשבת (קיא:). וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (שבת ח"א עמ' ב). ע"ש. אבל שאר סעודת מצוה של סיום מסכת, לכאורה אינה אלא מדרבנן, וכדאיתא בשבת (קיה:). אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, עבידנא יומא טבא לרבנן. והנה האחרונים כתבו בדעת הנתה"מ (סי' רלד סק"ג), שכל האיסורים דרבנן איסורי גברא הם. [ובתשובה אחרת כתבתי בזה]. ולכאורה י"ל שכן הוא גם במצות, שמצות דאורייתא הם בחפצא, ומשא"כ מצות דרבנן. [וכיוצא בזה כתבתי גם בתשובה שנדפסה בס' גם אני אודך (מתשובותי, ח"ד סי' טז בהערה ה). ע"ש]. ומעתה י"ל דדוקא

לענין שבת אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי, כיון שעונג שבת מדאורייתא, וא"כ ההיתר נתפס בגוף הדבר, ולכן כיון שהותר שוב אינו נאסר. ומשא"כ שאר סעודות מצוה שאינם אלא מדרבנן, אינם בחפצא, אלא על האדם, ולכן אע"פ שהותר לו לאכול, לא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי, כי הדבר עצמו מעולם לא הותר. אולם יש לדחות, שהרי הקול אליהו (ח"א או"ח סי' מה) כתב ששמע באומרים לו משמיה דגברא רבה הוא הגאון מהר"א יצחקי, שהיה נוהג לאכול בשר משיורי שבת וראש חדש, באומרו שיורי מצוה נינהו. וכן נהגו אחריו להקל. ע"כ. וכן העיד בתשו' דבר אמת (או"ח סי' ג), שמנהג עירו צפרו (מרוקו) להקל לאכול בשר מסעודת שבת וראש חדש, ושכן הלכה רווחת אצלם, כיון שעיקר דבר זה אינו אלא מנהג, אין לך בו אלא חידושו, והבו דלא להוסיף עליה. והובאו בתשו' יביע אומר (ח"י או"ח סי' מ). ע"ש. הרי שהתירו אפילו בשר שנשתייר מסעודת ר"ח, ולא דוקא מסעודת שבת. וא"כ לכאורה יש להתיר גם בנידון שלנו. אולם נראה לפע"ד, דכיון שההיתר לאכול בשר שנשתייר מסעודת שבת, אינו מוסכם, הבו דלא להוסיף עליה, ולכן אין להתיר לאכול בשר שנשתייר מסעודת מצוה מטעם זה, כי אם כן בטלת מנהג זה. וכן מוכח מדברי כל הפוסקים שדנו בענין בשר שנשתייר מסעודת שבת, ולא עלה על לבם להתיר לאכול גם בשר שנשתייר משאר סעודות מצוה (כי אם בסעודת ראש חדש, לדעת חלק מהפוסקים). ומוכח דלא ס"ל להתיר אלא בבשר שנשתייר מסעודת שבת, ולא בשאר סעודות מצוה. וכן דייק בתשו' מצפה אריה (תנינא ח"ב סי' יב סד"ה שוב ראיתי) מדברי מרן החיד"א בברכ"י הנ"ל, שמקילים רק בבשר שנשתייר מסעודת שבת, אבל לא מה שנשאר מסעודת ר"ח. ע"ש. ולכן ה"נ אין להקל בדבר.

ח) **מסקנא** דדינא שאדם שהוזמן להשתתף בסעודת סיום מסכת בימים אלו, או בשאר סעודות מצוה כגון ברית מילה וכיוצא בזה, ואכל שם בשר, ורוצה לקחת מהבשר שחילקו שם כדי לאכלו בביתו, אין להקל לאכלו שם, כיון שכל ההיתר לאכול בשר הוא רק במקום שבו נערכת הסעודה. וכ"ש שאחרים שלא השתתפו בסיום, אינם רשאים לאכול מבשר זה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דיין

סימן ב

בענין כיבוס בגדי קטנים עם מרכך כביסה בשבוע שחל בו

בס"ד. יום ראשון כ"ד מנחם אב התשע"ה.

לכבוד ידידי הדגול איש חיל רב פעלים מקבציאל הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחדשה"ט בידידות נאמנה. על דבר שאלתו בדיון כיבוס בגדי ילדים קטנים בתשעת הימים למנהג האשכנזים, ובשבוע שחל בו תשעה באב למנהג הספרדים, אם כל ההיתר הוא דוקא כביסה רגילה, או שמוותר לכבס גם עם מרכך כביסה, דשמא כולי האי לא התירו, והבו דלא להוסיף עליה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

אסור לכבס בגדי קטנים בשבוע שחל בו תשעה באב

א) **בתענית** (כו): תנן שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסור מלספר ומלכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מתעניות ה"ו), דשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסור לספר ולכבס וכו'. וכ"כ הרי"ף (ט): והרא"ש (שם סי' לב). וכ"כ הטור (סי' תקנא). וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"ג). אולם הרמ"א (שם) כתב וז"ל ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ר"ח עד אחר התענית, אם לא לצורך מצוה, כגון אשה הלובשת לבנים, מותרת לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה (רוקח וא"ז).

עכ"ל. והנה המהר"ם מרוטנבורג (הל' שמחות סי' כד) כתב שאסור לספר או לכבס אפילו לקטנים, תדע דהא בטלי קצרי דבי רב (תענית כט:). ומשמע שאפילו בגדי קטנים לא היו מכבסים. ע"ש. ובתורת הדין (סי' קנב) הביא דבריו, וכתב דמשמע דדוקא בגדי קטנים דשייך בהו נמי אבילות, אי משום חינוך, אי משום עגמת נפש וכו'. עכ"ד. ומבואר דטעמו של המהר"ם מרוטנבורג, משום שגם בקטנים שייך אבילות, אם משום כדי לחנכם, ואם משום שיהיה עגמת נפש. ומרן בב"י (שם) כתב וז"ל וכתב בת"ה שמהר"ם אסר לכבס בגדי קטנים בשבת זו, אבל מתוך דברי ת"ה נראה שלא נהגו כן, וגם אנו לא ראינו ולא שמענו מי שנוהג כן. עכ"ל. אולם בש"ע (שם סי' ד) כתב וז"ל אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה. עכ"ל. ולכאורה הוא תימה, שהרי בב"י כתב שלא ראינו ולא שמענו מי שנוהג כן, וא"כ אמאי הביאו להלכה. וכתב מרן החבי"ב בשכנה"ג (שם הגב"י אות ו), דאע"פ שכתב שלא ראה נוהגים כן, מ"מ לענין הדין פסק כמהר"ם. ע"ש. וע"ע בתשו' חקרי לב (יר"ד ח"ב ס"ס קנב). וראיתי בס' תורת חיים (סופר שם סק"ל) שכתב דאפשר דרק בכיבוס נהגו להקל, אבל בתספורת מעיקרא קבלו שלא לספר אפילו לקטן. וכן משמע מדברי הרמ"א (שם), שרק בכיבוס נהגו להקל. ע"ש. ולא הבנתי דבריו, שהרי מרן בש"ע אסר גם לכבס, וא"כ שוב קשה דכיון שהמנהג היה לכבס, א"כ אמאי בש"ע כתב לאסור.

נראה שבגדי קטנים ממש מותר לכבס גם עם מרכך כביסה כדי שלא יתקרעו הבגדים

(ב) וחזי הוית למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' רכו) שכתב דאפשר שמרן סמך עמש"כ בב"י להלן, שבגדים שמלפפים בהם התינוקות ומשתינים בהם, משרא שרי. והרי לכאורה לא משמע כן מדברי מהר"ם, דהא מייתי ראייה מהא דבטלי קצרי דבי רב, אלמא דבטלי לגמרי. ולכן כתב שלא ראינו ולא שמענו מי שנוהג כן, והיינו לאסור בבגדי קטנים כל כך. וכ"כ בס' חיים מדבר (דף כ ע"א). עכ"ד. וע' במג"א (שם ס"ק לח) שתמה ע"ד מרן שכתב לאסור כיבוס בגדי קטנים, דהא ביר"ד (סי' שפד) פסק דאין אבילות לקטן. וכתב ונ"ל דבאבילות דרבים מחמירין טפי. ע"כ. וכ"כ בס' מחנה לוי (הל' שמחות סי' כד) בישוב דברי מרן בש"ע (יר"ד שם) שכתב דאבל שיש לו בנים קטנים, אין לו לבטלם מלימודם. וקשה ממש"כ (או"ח סי' תקנד ס"א), דתינוקות של בית רבן בטלים בתשעה באב. וכתב דהתם שאני דהוי אבילות דרבים, וכדאיתא ביבמות (מג:), ושאני אבילות דרבים וכו'. וע"ש. וכתב החיי אדם (כלל קלג סי"ח), דאיסור כיבוס בגדי קטנים אינו מ"ז בתמוז, אלא רק בשבוע שחל בו תשעה באב, אפילו לפי מנהג האשכנזים שמחמירים בכיבוס מר"ח. ע"ש. והובא במשנ"ב (שם ס"ק פב). וכ"כ הפמ"ג (שם א"א ס"ק לח) בדעת הרמ"א, מזה שלא הגיה ע"ד מרן, דלדידן מ"ז בתמוז תספורת וכיבוס מר"ח. ע"ש. וע"ע בכה"ח (שם ס"ק קעה). והנה הרמ"א (שם) כתב וז"ל מיהו בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי, שמוציאים בהם רעי ומשתינין בהם, הני ודאי משרא שרי, ואפילו בגדי שאר קטנים נוהגים להקל. עכ"ל. ומקורו מדברי מרן בב"י (שם). והיינו בני שנתיים ושלש שנים, וכמש"כ החיי אדם (שם). ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (שם עמ' רכז). ומעתה יש לדון, בין למנהג הספרדים שלא מכבסים כל שבוע שחל בו, ובין למנהג האשכנזים שמחמירים מר"ח, דמ"מ בקטנים אין איסור אלא בשבוע שחל בו, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, אם מותר לכבס בגדי התינוקות ושאר הקטנים גם עם מרכך כביסה, או שנאמר דכולי האי לא התירו. ונראה לפע"ד, דכיון שמרכך כביסה נצרך לכביסה, כדי שהבגדים לא יתקשו ויתקרעו, הוי כחלק מהכביסה, וכיון שהתירו לכבס להם הבגדים, מותר להוסיף גם מרכך כביסה. ובפרט יש לומר, שלא גזרו כלל על כיבוס בגדי הקטנים האלו, שהרי אין בכיבוס זה משום שמחה, וכמש"כ הלבוש (שם). וע' בכה"ח (שם ס"ק קעה) שכתב שהטעם שמותר בבגדי הקטנים שמלפפים בהם וכו', משום דלא אפשר, כיון שזה נצרך להם הרבה, ובמילתא דלא אפשר לא גזרו רבנן. ע"ש. וע"ע לו (שם אות קפ). וא"כ כיון שלא גזרו כלל על הכיבוס להם, א"כ פשוט שמותר לכבס גם עם מרכך כביסה. וכן שמעתי מהגאון מוה"ר שלמה בן שמעון שליט"א, שמותר לכבס גם עם מרכך כביסה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

מאתי ידידו הדו"ש משה שמואל דיין

סימן ג

בענין אם מותר לצחצח השינים בתשעה באב דחוי

בס"ד. אור ליום שלישי י"ט מנחם אב התשע"ה.

שאלה. האם מותר לצחצח שיניים בתשעה באב דחוי, או שדינו לענין זה ככל תשעה באב שאסור בצחצוח השיניים.

מעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בתשעה באב דחוי

תשובה. בפסחים (נד:) דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים. ובתוספתא (תענית ס"ב) איתא מעוברות ומניקות מתענות בתשעה באב וביום הכפורים, אבל בשאר תעניות לא היו מתענות. וכן איתא בירושלמי (תענית פ"א ה"ה). וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מתעניות ה"י). וכ"כ הטור (סי' תקנד). וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"ד) וז"ל עוברות ומניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים, אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואעפ"כ ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד. עכ"ל. ובפשטות נראה, דמזה שמרן לא חילק בין תשעה באב בזמנו לתשעה באב דחוי, א"כ גם בתשעה באב דחוי מתענות ומשלימות ככל תשעה באב. אולם ראיתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יחזה דעת (ח"ג סי' מ) שכתב דדין זה הוא דוקא בתשעה באב שחל בזמנו, אבל כשהוא דחוי, יש לפטור את המעוברות ומניקות מלהתענות, כי הנה בש"ע (סי' תקנט ס"ט) פסק שבעלי ברית, שהם המוהל והסנדק ואבי הבן, כשחל ברית מילה בתשעה באב דחוי, מתפללים מנחה גדולה בעוד היום גדול, ואוכלים ושותים, לפי שיו"ט שלהם הוא. ומקורו מדברי המרדכי (סוף תענית) בשם רבינו יעב"ץ, שעשה מעשה רב בזה. וכ"כ בס' הרוקח (סי' קיג) והאור זרוע (ח"ב סי' תמ) והגהות אשרי (מועד קטן כא). ובתשו' התשב"ץ (ח"ג סי' ח), ועוד. והנה מבואר בחידושי הריטב"א בתענית (לא), דבעל ברית או חתן אינם רשאים להפסיק תעניתם בארבע צומות, אע"פ שיו"ט שלהם הוא, דכיון שהם ימי תענית צבור, לא אתי עשה דיחיד שיום טוב שלו הוא, ודחי עשה דרבים של תענית צבור. וכן פסק בתשו' הרדב"ז (ח"א סי' שפה). וכ"כ הט"ז (סי' תקמט). וכ"כ בתשו' בית יהודה (עייאש ח"א י"ד סי' לא), ועוד אחרונים. וא"כ נמצא שתענית של תשעה באב דחוי, קל יותר משאר תעניות שחלו בזמנם, שהרי בעלי ברית אינם מתענים בתשעה באב דחוי, וחייבים להתענות בשאר צומות שחלו בזמנם. וא"כ כיון שמעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בשאר צומות אפילו אם חלו בזמנם, כל שכן שפטורות מלהתענות בתשעה באב דחוי. ואמנם בתשו' מהר"ש הלוי (או"ח סי' ב) כתב בפשיטות שמעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב גם כשהוא דחוי, ועפ"י למד בקל וחומר להיפך, שבעלי ברית יהיו פטורים מלהתענות בשלש צומות אפילו חלו בזמנם. וכ"כ הגאון רבי מאיר פוזנר בס' בית מאיר (סי' תקנט). אולם בהגלות נגלות דברי הריטב"א הנ"ל, שסובר להיפך, וכן הסכימו האחרונים, בודאי שדין שלש צומות בזמנם, חמור יותר מדין תשעה באב דחוי. ולכן העיקר שיש לפטור מעוברות ומניקות מלהתענות בתשעה באב דחוי. ובפרט בזמנינו שירדה חולשה לעולם. וכן פסקו להקל בתשו' שבות יעקב (ח"ג סי' לז) ובתשו' דברי מלכיאל (ח"ג סי' כו). עכ"ד. וכ"כ עוד בתשו' יביע אומר (ח"ה או"ח סי' מ אות ה). ע"ש. וע' בבה"ל (סי' תקנט ד"ה

א

^א ואמנם לכאורה יש להעיר על דברי רבנו הגדול הנ"ל, כי הנה בתשו' יביע אומר (שם) הביא מה שהעיר על דבריו הגאון רבי יהודה שאקו, דהא יש לומר דיו לבא מן הדין להיות כדורן, וכשם שבעל ברית בתשעה באב דחוי, מתענה ואינו משלים, ה"נ מעוברות ומניקות מתענות ואינם משלימות, אבל לא יהיו נפטורות לגמרי מן התענית. והשיב ע"ז, דאף בעל ברית אם רצה לאכול שחרית רשאי, וכמש"כ החמד משה (סי' תקסב ס"א). אלא שמדברי הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' שפה) לא משמע כן. ע"כ. ומשמע קצת שמסכים לדברי החמד משה, שיש להקל משחרית. וכן מבואר יותר בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות סוף עמוד ס). ע"ש. וקשה שהרי מרן בש"ע (סי' תקנט ס"ט) פסק דבעל ברית אינו משלים תעניתו מן המנחה ואילך. וא"כ במעוברות ומניקות אין להקל לאכול קודם חצות. והן אמת כי בתשו' יחזה דעת (ח"ג סי' מ) כתב דנכון שישתתפו באבל ובתענית של הרבים, ויתענו עד חצות, ואח"כ יאכלו וישתו. וכ"כ עוד בתשו' יחזה דעת (ח"ז סי' פט אות א). ע"ש. מ"מ נראה שאינו מדינא, והא קשיא וכנ"ל. אולם ראיתי בתשו' ברוך אומר (שרגא ח"ג סי' קנו, בהערות מקור ברוך ד"ה אמנם) שכתב דלא קשיא מידי, דמבעלי ברית יש לנו רק גילוי שג' צומות יותר חמורים מתשעה באב, מהא דבעל ברית אינו משלים תעניתו רק בתשעה באב דחוי, ולא בג' צומות. ואחר שיש לנו גילוי זה, אנו עושים קל וחומר ממעוברות ומניקות גופייהו, דכשם שהם פטורות לגמרי מג' צומות, ה"נ פטורות לגמרי בתשעה באב דחוי. ועוד כתב ליישב לפמש"כ בס' חזון עובדיה (שם עמוד תד). ע"ש. ודפח"ח. ולפי סברא זו יש להקל למעוברות ומניקות לאכול אפילו מהלילה מעיקר הדין, אלא שגם רבנו הגדול לא הקל מצד הדין אלא מהבוקר (ונכון שיתענו עד חצות), ולא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, אם לא היכא דאיכא חולשה יתירה, יש לעשות ע"פ הוראת חכם.

(ואינו) שהעתיק מה שכתב בחידושי הגרעק"א בשם השכות יעקב (הנ"ל) דבמקום קצת חולי ובמעוברת שיש מיחוש קצת, מותרים לאכול. ע"ש.

אם יש ראייה ממה שחמשה עינים נוהגים גם בתשעה באב דחוי, שהוא חמור יותר משאר הצומות

(ב) ואמנם ראיתי בס' אור לציון (ח"ג פכ"ט ס"ג בביאורים) שכתב דאין לפטור מעוברות ומניקות מלהתענות בתשעה באב דחוי, מקל וחומר, דא"כ ייצא שתשעה באב דחוי קיל משאר צומות שחלו בזמנם, והרי אנו רואים שאינו כן, שהרי תשעה באב דחוי חייב בחמשה עיניים, והתענית מתחילה מהערב, ומשא"כ בשאר צומות. וע"כ שבאמת תשעה באב אף כשהוא דחוי חמור משאר צומות, ומה שאין בעלי ברית חייבים לצום בתשעה באב דחוי, היינו משום שכיון שיו"ט שלהם הוא, דין הוא שיו"ט דוחה תענית דחוי, וכמבואר בטור ובב"י (סי' תקנט). אבל מעוברת שאין לה יו"ט, אינה פטורה מתענית תשעה באב גם כשהוא דחוי. ומה שמעוברת פטורה משאר צומות, היינו משום דכיון שאר תעניות אינן אלא מצד המנהג, משו"ה לכתחילה פטרו מעוברות ומניקות מלהתענות בהם. אבל בתענית תשעה באב שחיובה מן הדין, אין לחלק בין תענית דחוי לשאינה דחוי. עכ"ד. אולם לפע"ד אין הכרח כלל ממה שגם בתשעה באב דחוי יש חמישה עיניים ומתחילים התענית מהערב, שהוא חמור יותר משאר צומות, כיון שחכמים לא רצו לשנות צורת התענית מכל השנים, ומשו"ה גם בתשעה באב דחוי חייבו בחמישה עיניים ולהתחיל התענית מהערב. אבל כל זה לגבי צורת התענית, אבל לגבי חומר התענית ומקום הקולא, לענין זה לא נתנו לתשעה באב דחוי חומר כדן תשעה באב בזמנו. ושוב ראיתי שכן כתב בתשו' שערי ציון (בוארון ח"א אר"ח סי' יג אות ד). וע"ש. וכע"ז יש לומר, שלענין הדינים הכלליים של תשעה באב, השאירו אותם ככלל תשעה באב, ולאן בחלקות ישיתו למו. אבל לענין הדינים שנוגעים לבני אדם פרטיים, לא נתנו החומר של כל תשעה באב גם בתשעה באב דחוי. ולכן שפיר י"ל דמעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בתשעה באב דחוי, כמו בשאר צומות. והן הלום ראיתי בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' סא) שכתב דאין לומר דאיכא למיפרך, מה לשלש צומות שאין חמישה עיניים נוהגים בהם, תאמר בתשעה באב דחוי שנוהגים בו חמישה עיניים, דיש לומר דכל זה אכניס בקל וחומר, שבתשעה באב דחוי אע"פ שנוהגים בו חמישה עיניים, מ"מ קיל לענין תענית אכילה מיהא, שבעלי ברית אוכלים בו מפני שיו"ט שלהם הוא, כ"ש מעוברות ומניקות שרשאים לאכול בו. ע"ש. וע' בתשו' עולת יצחק (רצאבי ח"א סי' סז אות א) מה שהעיר ע"ד מרן הרב זיע"א. ויש להשיב ע"ד. וע' בתשו' שערי ציון (שם). ואחר זמן רב נדפס שו"ת יחיה דעת חלק שביעי, ושם (סי' פט אות ב) הביא דברי העורך ספר אור לציון הנ"ל, וכתב להשיב על דבריו, וחזר על פסקו הנ"ל, להתיר למעוברות ומניקות לאכול בתשעה באב דחוי. ע"ש. מיהו לכאורה אכתי יש מקום לפלפל בעיקר הקל וחומר הנ"ל, כי הנה מרן הש"ע לא הביא הדין (שכתב הריטב"א), שחתן (או בעלי ברית) חייבים בתענית בשאר צומות, ויש לומר דהיינו משום דס"ל דבאמת גם בשאר צומות פטורים מן התענית, וכדעת כמה אחרונים דס"ל הכי, וכמו שהביא בתשו' יביע אומר (ח"ה אר"ח סי' מ אות ז). ע"ש. והיינו טעמא שכתב האי דינא לענין תשעה באב דחוי, כדי שנלמד בקל וחומר, דאם בתשעה באב דחוי פטורים מן התענית, כ"ש שפטורים בשאר צומות דקילי טפי. ואמנם הריטב"א כתב דלא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים דאבלות, מ"מ י"ל דס"ל למרן דשאני כהא דתקנת ג' צומות אינם מתקנת נביאים, וברצו תליא מילתא, ולכן במקום מצוה אין להחמיר, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (שם) בדעת האחרונים הנ"ל. ע"ש. וע"ע לו (שם אות ח). וממילא נפרך הקל וחומר שכתב מורינו הרב זיע"א, כי לעולם תשעה באב דחוי חמור יותר משאר צומות שחלו בזמנם, ולכן אמנם מעוברות ומניקות פטורות משאר צומות שחלו בזמנם, מ"מ היינו דוקא בשאר צומות דקילי, ומשא"כ בתשעה באב דחוי דחמיר טפי י"ל שחייבות. וצ"ע.

חקירה בגדר תשעה באב דחוי אם חכמים העבירו התענית ליום ראשון או שהוא בתורת תשלומין

(ג) ולכאורה יש מקום בראש לומר, דהאי מילתא תליא במה שיש לחקור בגדר תשעה באב דחוי, אם הביאור הוא דכשחל בשבת חכמים עקרו התענית משבת והעבירו ליום ראשון, שהרי חכמים ידעו שתשעה באב יכול לחול בשבת, וא"כ י"ל דבכה"ג עקרו את התענית משבת והעבירו אותה ליום ראשון. או שאינו אלא בתורת תשלומין, כיון שלא היה יכול להתענות בשבת. והשתא אי נימא דחכמים עקרו את התענית משבת והעבירו ליום ראשון, א"כ נתנו על התענית את כל תוקף דיניה

בכל שנה. אבל אם אינו אלא בתורת תשלומין, א"כ אין לזה כל החומרא שיש בתשעה באב החל בזמנו. וחזי הוית בתשו' אבני נזר (או"ח סי' תכו) שעלה ונסתפק בדין תשעה באב או י"ז בתמוז שחלו בשבת ונדחו למחרתו, האם קטן שהגדיל למחרתו חייב להתענות בו, או כיון שהיה פטור ביום שהיה אמור להיות התענית, פטור מלהתענות. וכתב דנראה פשוט דמה שמתענים למחר הוא תשלומין של הצום שחל בשבת, וכיון שא"א להתענות בשבת, מתענים באחד בשבת. ובסוף דבריו הביא דברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תקכ) שכתב וז"ל ומה ששאלת בתשעה באב שחל להיות בשבת מהו בתשימי המטה. תשובה. נראה לי שאין נוהג בו שום אבילות, דהא אמרינן מעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו, דאבלות ישנה שאני, וכל שכן דלגמרי עקרוהו מתשיעי ואוקמוה אעשירי, ומעיקרא היה ראוי לקבעו בעשירי כדאיתא התם. עכ"ל. ומשמע מדבריו דאין עשירי מצד תשלומין, אלא לגמרי עקרוהו. אך לדעת הפוסקים שאנחנו בני אשכנז נגזרים אחריהם שסוכרים דנוהג דברים שבצנעא, שפיר הטעם מצד תשלומין. עכ"ד. וע' בתשו' להורות נתן (ח"ה סי' לה אות ז). והנה מרן בש"ע (סי' תקנד סי"ט) פסק כדברי הרשב"א, שאם חל תשעה באב בשבת, מותר בתשימי המטה. ולפי"ז נראה דס"ל למרן דמה שמתענים ביום ראשון, אינו מדין תשלומין, אלא שעקרוהו לגמרי משבת, וכמפורש בלשון הרשב"א הנ"ל. וע' במג"א (סי' תקנב סק"ז) מה שכתב בדעת הרמ"א. ודו"ק. וע"ע בתשו' כתב סופר (או"ח סי' קא).

מרן אזיל לשיטתיה דס"ל דעקרו התענית משבת ליום ראשון, ולכן אין דין שבוע שחל בו נוהג בשנה זו

ד) והנה הטור (סי' תקנא) כתב דאם חל תשעה ביום ראשון או בשבת ונדחה ליום ראשון, מותר לספר ולכבס בשתי השבתות, דבשבוע שלפניו מותר כיון שנדחה התענית עד יום הראשון, וא"כ שבת ראשונה אינה שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, ובשניה הוא אחר התענית, הלכך מותר בשניהם. ובספר המצות כתב שנהגו כשחל להיות בשבת, לאסור כל שבוע שלפניו לספר ולכבס. עכ"ד. וכתב מרן בב"י (שו), שהדעה הראשונה שהביא הטור, היא מדברי הירושלמי, וכתבוה הרא"ש והר"ן, וכתב הרא"ש דהטעם דכיון שנדחה התענית עד יום ראשון, לא הוי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. ומה שכתב הטור בשם ספר המצות, כל זה כתבו הגהמ"י והכלבו. ע"ש. ונראה דפליגי כמה שחקרנו, דהרא"ש והר"ן ס"ל דחז"ל עקרו את התענית משבת והעבירוה ליום ראשון, וממילא לא חשיב שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. אבל הגהמ"י והכלבו סברי מרנן, שלא עקרו התענית לגמרי משבת, אלא שהתענית ביום ראשון מדין תשלומין, ומשו"ה שפיר חשיב שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, ולכן נוהגים באותו שבוע כל דיני שבוע שחל בו תשעה באב. והנה מרן בש"ע (שם ס"ד) כתב וז"ל ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות, בין שקודם התענית בין שאחריו. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום חמישי ויום ששי. עכ"ל. וידוע דסתם ויש הלכה כסתם. וע' למרן החיד"א בשיורי ברכה (או"ח סי' סא סק"ב). ולפי האמור יש לומר דמרן לשיטתיה אזיל, דס"ל דעקרו את התענית משבת והעבירוה ליום ראשון, ומשו"ה פסק שאין דין שבוע שחל בו כשתשעה באב חל בשבת. ובזה יש לבאר דברי המג"א (סי' תקנא ס"ק מב), שאחר שהביא דברי האר"י שהחמיר שלא לברך שהחינו בשבתות ימי בין המצרים, כתב ונ"ל שאם חל י"ז בתמוז בשבת ונדחה, לכ"ע שרי. והובא בא"ר (שם ס"ק מב). וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (שם ס"ק יא) בשם תשובת הרמ"ז בכת"י. וכן כתבו עוד אחרונים. והובאו בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' קלד). ע"ש. ולפי האמור י"ל דס"ל דחכמים עקרו את התענית כשהיא חלה בשבת,

² ובוזה יש תלות מה שיש להסתפק בדין אדם שעבר והתענה בתשעה באב שחל בשבת, וכגון שהיה סבור שדין תשעה באב כדיון יום הכפורים, שאם חל בשבת מתענים, או ששכח שאותו יום הוא שבת, אם חייב לחזור להתענות ביום ראשון ככל העולם, או שיצא י"ח במה שהתענה בשבת, דאי נימא דחז"ל עקרו את התענית והעבירוה ליום ראשון, א"כ לא הועיל כלום במה שהתענה בשבת, כיון שכבר עקרו את התענית משבת והעבירוה ליום ראשון. אבל אם נאמר שאינו אלא בתורת תשלומין, א"כ כיון שעבר והתענה בשבת, יש לומר שעלתה לו התענית, דס"ס זימניה הוא גם בשבת, אלא שא"א להתענות בשבת. אולם יש לומר, שאפילו אם הא בגדר תשלומין, לא עלתה לו התענית, כיון דס"ס אסרו להתענות בשבת משום ביטול מצות עונג שבת. וע' בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תריד) שכתב בדעת הרמב"ם, שאסרו להתענות בשבת מדאורייתא. ע"ש. וכ"כ בתשו' נחפה בכסף (ח"ב דף ק"ח ע"א) ובס' ערך השלחן (סי' רמב סק"ג) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (שבת ח"א עמ' ג). וא"כ י"ל שאם עבר והתענה, הוי מצוה הבאה בעבירה, ולא עלתה לו התענית. ואמנם הוי רק ביטול מצות עונג שבת, מ"מ מדברי הגמ' בברכות (מז): מוכח דאיכא משום מצוה הבאה בעבירה גם בביטול מצוה. וכ"כ בס' אמרי בינה (או"ח סי' יד ד"ה ויש), דאיכא משום מצוה הבאה בעבירה גם בביטול מצוה. והוכיח כן מהא דאיכא מצוה הבאה בעבירה בגזל, אע"פ שהעבירה כבר נעשית, דמ"מ במה שאינו מקיים מצות והשיב את הגזילה, הוי מצוה הבאה בעבירה. ע"ש. [וע' בשד"ח מע' מ כלל עז אות כה]. ולא ידעתי אמאי לא העיר מדברי הגמ' בברכות הנ"ל. וע' בתשו' חזון עובדיה (סי' כו עמ' שפה) ובתשו' אחיעזר (ח"ד ס"ס עה) ובס' קהילות יעקב (קניבסקי ברכות סי' כג). ודו"ק. וכיוצא בזה כתב הגאון מהר"ש קלווגר בס' חממת שלמה (סי' תקפח), שאם עבר תקע בשופר ברה"ש שחל בשבת, לא יצא י"ח אפילו בדיעבד, כיון דהוי מצוה הב"ע, שהרי עבר על גזירת חכמים שגזרו שלא לתקוע בשופר ברה"ש שחל בשבת, וכדאיתא ברה"ש (כ"ט). ע"ש. וכ"כ בס' שלחנו של אברהם (סי' תרמא). ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (ימים נוראים עמ' קסז). וא"כ ה"נ י"ל שלא יצא י"ח משום מצוה הבאה בעבירה. מיהו י"ל דכיון שהתענה בשוגג, לא פסלינן ליה משום מצוה הבאה בעבירה, וכדמוכח מדברי המרדכי בסוכה (סי' תשמז), דליכא משום מצוה ב"ע בשוגג, וכמ"ש בתשו' מהר"ם שיק (או"ח סי' רצה ד"ה מיהו). ע"ש. וע"ע בתשו' חזון עובדיה (סי' כו עמ' תג). ויש עוד הרבה לפלפל בזה. ואכמ"ל.

וא"כ גם כשי"ז בתמוז חל בשבת, עקרו את התענית והעבירו אותה ליום ראשון, וא"כ נמצא שימי בין המצרים מתחילים מיום י"ח בתמוז עם יום עשירי באב, ולכן בשבת שבה חל י"ז בתמוז, לכ"ע מותר לברך שהחינו, כיון דחשיב שעדיין לא התחילו ימי בין המצרים.

בסתירת דברי מרן הש"ע בגדר דין תשעה באב דחוי

(ה) **אולם** מעתה יש להקשות סתירה בדעת מרן, שהרי ממה שכתב (סי' תקנט ס"ט) דבעלי ברית אינם משלימים התענית בתשעה באב דחוי, נראה דס"ל דמה שמתענים ביום ראשון הוא מתורת תשלומין, דאי נימא שעקרוהו משבת וקבעוהו ביום ראשון, א"כ איזה חילוק יש בין תשעה באב דחוי לתשעה באב שחל בזמנו. וכן הוכיח בתשו' מהרש"ם (ח"ג סי' שסג) מדברי מרן בש"ע הנ"ל, דתשעה באב דחוי הוא מדין תשלומין. וכ"כ בתשו' קרית חנה דוד (רקמן סי' קה). והובאו בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' ע). ע"ש. ומאידך מהא דס"ל למרן, שאם חל תשעה באב בשבת, מותר בתשמיש המטה, משמע דס"ל דחז"ל עקרו התענית והעבירוהו ליום ראשון. [וכן משמע מהא דס"ל דאין דין שבוע שחל בו נוהג בשנה זו, וכמו שכתבנו לעיל]. והן נסתר מחמתו. וצריך לומר דלעולם ס"ל דחז"ל עקרו התענית והעבירוהו ליום ראשון, ולכן מותר בתשמיש המטה בשבת, אלא שלא נתנו לתענית זו את כל התוקף שיש לתענית בזמנה, כיון שאינה ביום האמתי שבו היתה אמורה להיות התענית, ומשו"ה ס"ל דבעלי ברית אינם משלימים התענית בתשעה באב דחוי, כי אע"פ שעקרו התענית וקבעוהו ביום ראשון, מ"מ לא החמירו בזה כדין תשעה באב שחל בזמנו, ולכן בעלי ברית אינם משלימים התענית. ושוב ראיתי להגאון אב"ד ערלוי שליט"א בהגהות עיטורי סופרים על שו"ת יד סופר (ח"א סי' ז' ד"ה אלא), שהעיר מדברי מרן בש"ע (סי' תקנט ס"ט) הנ"ל, דמשמע דס"ל דהוא מדין תשלומין. וכתב די"ל דלעולם יש לו דין תענית מחמת עצמו, אלא דקיל משאר תעניות כיון דאינו קבוע בכל שנה. עכ"ד. וכ"כ עוד הגאון הנ"ל (ח"ב סי' נה אות ה) לקיים מילי דאבות. ע"ש. [אולם יש לדחות לפי דברי המנ"ח (מצוה שא אות ת). ע"ש. ודו"ק]. ולפי"ז יש לדחות מש"כ בתשו' מהרש"ם (שם) להקל בדין קטן שהגדיל ביום תענית שנדחה משבת ליום ראשון, מכח דברי מרן בש"ע הנ"ל, דבעלי ברית אינם משלימים התענית, דמוכח דס"ל דהוא מתורת תשלומין, וא"כ קטן שלא היה חייב בשבת, פטור מלהתענות. ע"ש. ולפי האמור אינו מוכרח, כי לעולם עקרו התענית והעבירוהו ליום ראשון, ורק לענין בעלי ברית הקלו, כיון דס"ס א"ד תענית בזמנה, אבל לענין קטן שהגדיל, הרי ביום ראשון הוא כבר בר חיובא, ואמאי נפטרו מן התענית. וע' בתשו' דברי מלכיאל (ח"ה סי' קל) ובתשו' להורות נתן (ח"ה סי' לג-ו) ובס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' ט). ואכמ"ל.

אם יש הכרח דהא דבעלי ברית פטורים מהתענית בת"ב דחוי, היינו משום דהוי מתורת תשלומין

(ו) **ולכאורה** היה נראה, דע"כ האי דינא דבעלי ברית פטורים בתשעה באב דחוי, היינו משום דהוא מתורת תשלומין, ולא שעקרו את התענית, כי הנה מקור דברי מרן הש"ע הנ"ל, הם בדברי הטור (שם) שכתב שכן היה מעשה אצל רבינו יעב"ץ, ומעשה זה הובא באור זרוע (הל' אבילות סי' תמ) וז"ל מעשה ברבינו יעב"ץ הלוי זצ"ל שהיה לו ברית מילה, והיה יום המילה בט"ב שחל להיות בשבת, ודחו אותו עד למחר יום א', וצוה להתפלל מנחה גדולה וכו', ומלו ואכלו לבתיהם ואכלו כל צרכיהם ולא השלימו עם הצבור, לפי שהיתה סעודת מצוה, וגם התענית ב' באב, בעבור כך התיר וכו'. עכ"ל. [ומלשונו משמע שלא רק בעלי הברית אכלו, אלא כל הצבור שהתפללו שם מנחה, ועכ"פ עשרה אנשים. ובפרט שהרי כתב שההיתר הוא משום שהיתה סעודת מצוה. וע' בתו' בעירובין (מ: ד"ה דלמא). וע"ע בתשו' אבני נזר (או"ח סי' תכז). וע' במשנ"ב (סי' תקנט ס"ק לו). וע"ע בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שצד). וצ"ע]. ומשמע דמיירי שהמילה היתה אמורה להיות בשבת ונדחתה ליום ראשון, וא"כ הוי מילה שלא בזמנה. וקשה דכיון דהוי מילה שלא בזמנה, היאך התיר להם לאכול, הרי היה להם לדחותה ליום אחר. וע"כ דס"ל דכיון שהתענית ביום ראשון הוא מתורת תשלומין, א"כ כיון שהיו פטורים מן התענית בשעת עיקר חיוב המילה, ה"נ פטורים מן התענית, אע"ג דהוי מילה שלא בזמנה. אולם זה אינו, כי הרי אם היתה המילה חלה ביום תשעה באב עצמו, לא היה להם היתר לאכול, וא"כ ה"נ אין להתיר להם. ועוד, דהא אין יום המילה בזמנה דוחה את התענית, אלא המילה עצמה היא שדוחה, וא"כ מאי אכפ"ל שבשבת היה פטור, הרי לא מלו אותו בשבת אלא ביום ראשון, ואז הוי

מילה שלא בזמנה. וצריך לומר שכוונתו שהמילה עצמה היתה בזמנה, והדיחוי אתשעה באב קאי. וכ"כ בתשו' להורות נתן (שם ס"ס לד). ע"ש. וי"ל. וצ"ע.

בדין רחיצת פיו במים עד רביעית בשאר תעניות

ז) ומעתה הבא נבוא לנידון שלנו, כי הנה מרן בש"ע (סי' תקס"ז) כתב וז"ל השרוי בתענית יכול לטעום כדי רביעית, ובלבד שיפלוט, וביזה"כ ובתשעה באב אסור. וכתב הרמ"א, דיש מחמירין בכל תענית צבור, והכי נוהגין (תו' והג"מ פ"א, ותרומת הדשן סי' קנח). ע"כ. ומבואר שמותר בשאר תעניות לטעום עד רביעית, ובתנאי שאח"כ יפלוט, אבל בתשעה באב וביזה"כ אסור אפילו טעימה גרידא. ולכאורה יש לתמוה ממש"כ בש"ע (שם ס"ג) וז"ל מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בתענית צבור, לא כשר למעבד הכי, אבל בתענית יחיד שרי כיון שפולט, ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית. עכ"ל. והוא מדברי התרומת הדשן (סי' קנח), וכפי שהערה מקורו בב"י (שם). והנה התרומת הדשן (שם) כתב שבכל תעניות צבור אסור לטעום, ולא רק בתשעה באב וביזה"כ. והרי מרן פסק שבשאר תעניות מותר לטעום, ודלא כהתרומת הדשן, וא"כ אמאי כתב דלא כשר לרחוץ פיו בכל תענית צבור, הרי דעתו שטעימה מותרת, ואם לטעום תבשיל מותר, כ"ש שמותר מים. וכתב המג"א (שם סק"ו), דמה שכתב מרן דלא כשר לרחוץ פיו בתענית צבור, היינו ביותר מרביעית, אבל בפחות מרביעית שרי. ע"ש. אולם לכאורה יש לדייק מלשון מרן, דמיירי אפילו בפחות מרביעית, שהרי סיים אבל בתענית יחיד שרי כיון שפולט, ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית. ומשמע דברי שאיני מיירי שאין במים רביעית, ואפ"ה כתב דלא כשר למעבד הכי, ודלא כהמג"א. ושוב ראיתי להגאון מאמר מרדכי (שם סק"ב ד"ה ולי) שהעיר כן על המג"א. והעיר עוד, שגם לדבריו אכתי תקשי, דכיון דרחיצת הפה במים ביותר מרביעית הוי כשאר טעימה עד רביעית וגרע מינה, וכמש"כ בב"י (שם) בשם התרוה"ד, א"כ כיון שמרן (שם ס"א) פסק להתיר טעימה עד רביעית בתענית צבור, אמאי אסר רחיצת פיו. וליכא למימר דשאני התם שלא התיר אלא עד רביעית, דהא בתענית יחיד נמי לא התיר אלא עד רביעית, וכאן התיר אף ביותר מרביעית. וע"כ היינו משום דרחיצת פיו במים אפילו ביותר מרביעית, לא הויא אלא כשאר טעימה עד רביעית, ומה"ט יש להקל גם בתענית צבור בשאר טעימה עד רביעית. ומ"מ קשה אמאי בס"א הוזה תענית צבור לתענית יחיד, ולא אסר אלא בתשעה באב וביזה"כ. ואילו בס"ג סתם לאסור בכל תענית צבור. ולבי אומר לי דמרן סירכיה דלישניה דהרב תרוה"ד נקיט ואזיל, ובאמת לא נתכוין בזה על כל תענית צבור, אלא על תשעה באב ויה"כ שיש להם על חומרות השנויות בתענית צבור גמור, וסמך על מה שכתב בס"א. עכ"ד. ע"ש. וע' במחצית השקל (שם). וע"ע בס' תורת חיים (סופר שם סק"י). ולפי"ז בשאר צומות מותר לכתחילה לרחוץ פיו עד רביעית, ובלבד שיפלוט. ובתשעה באב וביזה"כ, לא כשר למעבד הכי. וכ"כ הפמ"ג (שם א"א סק"ו) לדייק מלשון מרן לא כשר וכו', דאף בתשעה באב וביזה"כ איסורא ליכא, כיון שאין מכוין להנאת טעימה כלל, וגם מיא בעלמא הוא. ע"ש. ומ"מ לפ"ד המג"א הנ"ל בדעת מרן, בפחות מרביעית שרי. וכ"כ הגאון מהר"ש קלוגר בס' החיים (שם), שלדעת מרן מותר לרחוץ פיו גם בשאר צומות, עד רביעית הלוג. ורק להרמ"א שאסר לטעום אפילו בשאר צומות, גם בזה יש להחמיר. ע"ש. ואמנם בס' בגדי ישע (שם סק"ו) כתב בישוב דעת מרן, דאע"פ שהכריע (בסעיף א) כדעת הפוסקים דטעימה אינה אסורה אלא בתשעה באב וביזה"כ, מ"מ ידע שאר הדעות שאסרו בכל תענית צבור, וכאשר הביאם בעצמו בב"י, וא"כ מי שירא שמים ורוצה לצאת כל הדעות, בודאי יחמיר. והובא בכה"ח (שם ס"ק יג). אולם לפע"ד מלשון מרן (בסעיף א) משמע דרשאי לכתחילה לטעום עד רביעית, והיינו אפילו בשאר טעימות, וכ"ש ברחיצת פיו במים, שהרי אינו מכוין להנאת טעימה כלל, וכמש"כ המאמר מרדכי הנ"ל. גם מה שכתב הנהר שלום (שם). ע"ש. לא ידעתי מה יענה על מה שכתב מרן בסעיף א. וצ"ע. ומעתה נראה, דכיון שדין תשעה באב דחוי קל יותר משאר צומות שחלו בזמנם, וכמו שהוכיח מרן רבנו הגדול זיע"א מדין מילה בתשעה באב דחוי, א"כ כיון שבשאר הצומות מותר לרחוץ פיו במים עד רביעית, ה"נ בתשעה באב דחוי יש להתיר לרחוץ פיו במים עד רביעית, שהרי הוא קל יותר משאר הצומות שחלו בזמנם.

נראה שאין להקל לצחצח שינים בתשעה באב דחוי אלא במקום צער גדול

ח) והן אמת שבספר חיי אדם (כלל קלב ס"ב) כתב וז"ל ונראה לי דבמקום צער גדול, יש להתיר אפילו בתשעה באב רחיצת הפה במים, רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה, שלא יבוא לגרונו. עכ"ל. והעתיקו המשנ"ב (סי' תקסז ס"ק יא). ע"ש.

אולם היינו דוקא לשיטתו דס"ל כהרמ"א (שם ס"א), דיש להחמיר בטעימה בכל תענית ציבור ואפילו פחות מרביעית, ולכן לא הקל בתשעה באב אלא רק במקום צער גדול. אבל לדעת מרן הש"ע שהקל בכל תענית ציבור בטעימה עד רביעית, יש לומר שמותר עכ"פ גם בתשעה באב דחוי, אפילו במקום שאין צער גדול, וכמו שמותר בשאר הצומות. אולם יש לומר, דכיון דלא מצינו חילוק בין תשעה באב בזמנו לת"ב דחוי, אלא לענין אכילה ושתיה, א"כ אמרינן דבמאי דאיתמר איתמר, ולא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, ולכן רק לענין מעוברות ומניקות מקילים בתשעה באב דחוי, כיון שמצינו קולא בתשעה באב דחוי באכילה ושתיה, לענין בעלי ברית. ומשא"כ לענין שאר עינויים, דלא מצינו חילוק בין תשעה באב דחוי לתשעה באב שחל בזמנו, אין לנו להקל. ומעתה כיון שרחיצת פיו אסור מדין רחיצה, אין להקל בזה כשאר צומות, אלא רק במצטער הרבה, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. ואמנם יש מהאחרונים שהקלו לבעלי ברית, גם בנעילת הסנדל וברחיצה. והובאו בתשו' יביע אומר (ח"ט יו"ד סי' מא אות ג). אולם דעתו שם להחמיר בזה. כיעו"ש. ואכתי יש לפלפל בזה, דכיון דס"ס הטעם שמקילים במעוברות ומניקות, היינו משום שתשעה באב דחוי קל יותר מתשעה באב שחל בזמנו, א"כ כמו שמצינו קולא לענין אכילה ושתיה, יש להקל נמי לענין איסור רחיצה, ובפרט משום שא"ז רחיצה של תענוג. אולם נראה לפע"ד, דאמנם מצינו שהקלו לענין בעלי ברית, וכן לענין מעוברות ומניקות, מ"מ לא מצינו קולא בתשעה באב דחוי אלא בדברים שאינם נוגעים לכלל הציבור, שדבר זה אינו גורם לזלזול בחומרת איסור אכילה ושתיה בתשעה באב. אבל אם נקל בצחצוח שינים לכל העולם, נמצא שבטלת איסור רחיצה בתשעה באב, ומשו"ה אין להקל אלא במצטער הרבה. וכ"כ בתשו' מנחת יצחק (ח"ד סי' קט), דאין להקל ברחיצת הפה בתשעה באב, אלא במקום צער גדול, דאז דינו כאסטניס (סי' תריג ס"ד). אבל יש להקל במי שיש לו ריח הפה, שינקה השיניים במברשת עם אבק שיניים, בלא מים. ע"ש. וע"ע בתשו' באר משה (ח"ח סי' צד).

אם יש לחוש שמא יבלע מהמים

ט) ודע דאין לחוש שמא יבלע מהמים, כיון שהוא יודע שהוא יום תענית ציבור, ונזהר מלבלוע. ובפרט אם שוטף את פיו עם משחת שיניים, שודאי אינו רוצה לבלוע את המשחה המעורבת במים. וכ"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' כח), דלא חיישינן שמא יבלע, ודלא כהמאמר מרדכי הנ"ל. ואפילו אם יבלע שלא במתכוין איזה טיפה, הא קיי"ל דבר שאינו מתכוין מותר, וכמש"כ כיוצא בזה בתשו' דוכב מישרים (ח"א ס"ס קכד) ובתשו' שואל ונשאל (ח"ה ס"ס קד). ואפילו אם היה קרוב לפסיק רישיה, הרי דעת כמה פוסקים דפסי"ר בדרכי שרי, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (ח"ד או"ח סי' לד אות לא). ולכן אין לחוש שמא יבלע. עכת"ד. ואמנם מרן בב"י (סי' תקסז) כתב בשם הסמ"ק (סי' רכ), דביוה"כ אסור לרחוץ פיו ושיניו, משום דאפילו חצי שיעור אסור מן התורה, ושמא יבואו לו מים בגרונו. ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (סי' תריג ס"ק יא) בדעת הרמ"א שם. [וע' בפמ"ג (סי' תקסז א"א סק"ו) שכתב דמלשון מרן בש"ע (שם ס"ג) משמע שגם בתשעה באב וביוה"כ איסורא ליכא, ורק לא כשר למיעבד הכי. ולכאורה לא זכר שר דברי מרן בב"י הנ"ל, דביוה"כ אסור לרחוץ פיו. וצ"ע]. שאני התם דהוי קרוב לפסיק רישיה באיסור דאורייתא, ולכן כיון שיש לחוש שמא יבואו לו מים בגרונו אסור. ומשא"כ בתשעה באב, דאפילו אי נימא דהוי פסי"ר שיבלע משהו, מ"מ הוא פסי"ר באיסור דרבנן. ומ"מ אסור לרחוץ פיו בתשעה באב, כיון שאפילו הושטת אצבעו במים אסור, וכמש"כ המאירי בתענית (יא: סד"ה שאר תעניות). ע"ש. ורק במקום צער גדול שרי, דאז דינו כאסטניס, וכמש"כ המנחת יצחק הנ"ל. ובפרט יש להקל בתשעה באב, כי אמנם בדעת מרן הש"ע נראה, שלא הקל אלא בשאר תעניות חוץ מתשעה באב ויוה"כ, וכמש"כ המאמר מרדכי הנ"ל בדעת מרן. אולם מדברי המהרי"ל (מנהגים עמ' רסה) משמע דרק ביוה"כ אסור, שהרי כתב וז"ל שאלו לפני מהר"י סגל, אם מותר לשפשף פיו בקם ממטתו ביום התענית. והשיב דהוא אינו מונע מלעשות, אך כופף צוארו שלא יזכו המים לגרון, וח"ו לעשות כן ביוה"כ. עכ"ל. ומשמע דבתשעה באב שרי. אולם הרמ"א בדרכי משה (סי' תקסז סק"א) כתב בשם המהרי"ל, דמותר לשפשף גרונו במים בתענית צבור, אבל לא בתשעה באב וביוה"כ. ע"כ. וע' בא"ר (שם סק"ה) ובכה"ח (שם סק"ד). והבאר היטב (שם סק"ה) כתב וז"ל מהרי"ל היה נוהג לרחוץ לעולם, אך (כצ"ל) כופף צוארו שלא יזכו המים לגרון, חוץ מיוה"כ דאסור. עכ"ל. והובא בס' דעת תורה (שם). והוא כמו שנמצא במהרי"ל לפנינו. ואפשר שהרמ"א שלח ידו בדברי מהרי"ל. וצ"ע. ומ"מ במקום צער גדול ודאי יש להתיר וכנ"ל. וע' בתשו' קנין תורה (ח"ב סי' מט) ובתשו' רבבות אפרים (ח"ג סי' שסו וח"ד סי' קמ).

(י) המורם מכל האמור שאין להקל בצחצוח השיניים בתשעה באב, אלא במקום צער גדול. ואין חילוק בין תשעה באב בזמנו לתשעה באב דחוי. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן ד

בענין אם מותר ללמוד עם בנו הקטן אל"ף בי"ת בתשעה באב

בס"ד. יום ראשון ז' בשבט. 'ויצא פרח ויצין ציץ' לפ"ג.

לכבוד ידידי מזכה הרבים, איש חיל רב פעלים, תהלתו בקהל חסידים, הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום וישע רב. אודות שאלתו אם מותר ללמוד אל"ף בי"ת עם בנו הקטן בתשעה באב, או שאסור כדין תלמוד תורה. הנני להשיב בסייעתא דשמיא.

הטעם שאסור ללמוד תורה בתשעה באב אינו משום היסח הדעת מהתענית אלא משום שמחה

(א) בתענית (ב) איתא ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב וכו', ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות, אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ע"כ. ולכאורה נראה דהטעם שאמרו דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, לא מייתי רק אהא דאמרינן דתינוקות של בית רבן בטלים בו, אלא מייתי אכולהו מילי דאמרינן התם, והיינו דהיינו טעמא שאסור לקרוא בתורה ובנביאים ובכתובים וכו', משום דפקודי ה' ישרים משמחי לב. וכ"כ רש"י שם (ד"ה אסור) וז"ל דכתיב בהו משמחי לב. ע"כ. ואמנם המהרש"א בח"א שם הביא דברי רש"י, וכתב וז"ל ולולי פירושו נראה דלאו משום שמחה נגעו בה, דלא מייתי האי קרא דמשמחי לב אלא בסיפא גבי תינוקות של בית רבן, אבל בשאר כל אדם איכא טעמא אחרינא, משום שלא ישכח אבלו של יום, ובשאר עסקים נמי אסור מה"ט, ולרבותא נקט דאפילו ללמוד תורה אסור בו, אבל בתשב"ר נקט ליה מקרא, דאסור מיהת משום שמחה. עכ"ל. ומבואר דס"ל דהיינו טעמא שאסור ללמוד בתשעה באב, כדי שלא ישכח אבלו של יום, והיינו היסח הדעת מהתענית. אולם בס' ארחות חיים (הלכות תשעה באב אות יד) כתב וז"ל ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה ובגמרא ובהלכות ואגדות, לפי שכל אלה משמחין את הלב, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. וכ"כ הריטב"א במו"ק (טו.). וכ"כ המהרי"ל (הלכות תשעה באב סי' יב) והאבודרהם (סדר תפילת התעניות ד"ה ליל) והכל בו (סי' סב) והאגור (סי' תתמו). וכ"כ הב"ח (רי"ס תקנד) בדעת הטור. ע"ש. וכ"כ מרן בש"ע (שם ס"א) וז"ל תשעה באב אסור ברחיצה וכו', ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ' בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. ומבואר שהטעם שתשעה באב אסור בת"ת, היינו משום דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. ומעתה נראה, דאמנם לדעת המהרש"א יש לומר, שאסור ללמוד עם בנו אלף בית בתשעה באב, שהרי מסתמא יגרום לו להיסח הדעת מהתענית, וישכח אבלו של יום. אבל לדעת הראשונים ומרן בש"ע הנ"ל, שהטעם הוא משום שמחה, יש לומר שבלימוד כזה אין איסור, שהרי ודאי לימוד כזה אינו מביא לידי שמחה. וכיוצא בזה כתב מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שיב) להשיב ע"ד הבנין עולם (רי"ס ל, דף לה רע"ג) שכתב שמנהג העולם שנהגו להניח תפילין בתשעה באב במנחה, וקוראים עמהם ק"ש, לאו שפיר למיעבד הכי, שהרי כל היום אסור בתלמוד תורה, ואמרינן אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש וערבית ויצא י"ח ת"ת וכו'. וכתב שאין דבריו מוכרחים, כי המציאות היא שאין הקריאת שמע מביא לידי שמחת הלב כשאר ת"ת, והוי כדרך תפילה, וכמש"כ מרן הב"י (סי' מז). עכ"ד. וא"כ ה"נ כיון שלימוד זה אינו מביא לידי שמחה, אין איסור בתשעה באב. ואע"פ שלכאורה גם בלימוד זה מסיח דעתו מן האבילות, מ"מ אין לאסור משום כך, כי הנה הכל בו (סי' סב ד"ה ואסור) כתב וז"ל ולא

ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול. ע"כ. והובא בב"י (סי' תקנד). ואי נימא דיש איסור להסיח דעתו מהאבילות, א"כ תיפול"ל שאם מטייל בשוק, הרי הוא מסיח דעתו מהאבילות, ויש לאסור אפילו אם לא יבא לידי שחוק וקלות ראש. א"ו דס"ל דאין איסור להסיח דעתו מהאבילות. וכן משמע בסידור רש"י (סי' תז) ובמחזור ויטרי (סי' תסו). והובאו בס' חזון עובדיה (שם עמ' שטו). ע"ש. וכן משמע מדברי הארחות חיים (הלכות תשעה באב אות יד). ע"ש. וע"ע בס' סדר היום (ערך ט"ב) ובמג"א (סי' תקנד ס"ק כג) ובס' מור וקציעה (סי' תקנז) ובברכ"י (סי' תקנט סוף סק"ז) ובחיי אדם (כלל קלה סט"ו) ובס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' קמב). וא"כ ה"נ אין לאסור.

פלוגתת הב"ח והט"ז אם מותר ללמוד עם התינוקות בדברים הרעים

(ב) ואנכי הרואה להגאון בית חדש (ר"ס תקנד) שכתב וז"ל ומ"ש ותינוקות של בית רבן בטלים וכו', הלשון משמע שאפילו בדברים הרעים שבימייה קינות ואיוב אסור, ולא ידענא טעמא מאי, ואפשר דתינוקות שאינן מבינין בטוב מה שמוציאין מפיהם, ועיקר שמחתם במה שיודעין טוב להקרות ראשי הפרשיות, אין לחלק בהן בין דברי נחמות לדברים הרעים, אבל התינוק שהגיע למדה זו שמבין מה שהוא אומר, אה"נ דמותר ללמוד עמו בדברים הרעים. עכ"ל. והובא בשכנה"ג (שם בהגה"ט סק"א). וע' במחצית השקל (שם). ומבואר שאסור ללמוד עם תינוקות דברים הרעים, כיון שאע"פ שלמלמד אין שמחה בדברים אלו, מ"מ לתינוקות יש שמחה, והיינו במה שיודעים טוב להקרות ראשי הפרשיות, ולכן אסור ללמדם גם דברים הרעים. וכ"כ העטרת זקנים (שם) והשלחן גבוה (שם סק"א). אולם הגאון טורי זהב (שם סק"א) כתב וז"ל נראה פשוט דפירוש איוב ושאר דברים המותרים לגדול, מותר ללמוד גם עם התינוקות, וכאן לא אסרו אלא הלימוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם, דהיינו חומש וגמרות, וקמ"ל דאע"ג דיש צער קצת בלימוד עמהם, ור"מ ס"ל בגמרא דמותר לשנות במה שאינו רגיל, ואע"ג דלא קיי"ל כוותיה, היינו בלימוד של עצמו, אבל עם התינוקות הוא אמינא דשרי, קמ"ל דאפילו הכי ליבטלו מזה. ואיסור של התינוקות בלימוד, אין הטעם משום שהם שמחים, דודאי אין להם שמחה, אלא משום המלמד ששמח בד"ת שלומד עמהם כנ"ל. עכ"ל. ומבואר שמותר ללמוד עם התינוקות בדברים הרעים, כיון שהאיסור ללמוד עם התינוקות אינו משום שמחת התינוקות, כי הם אין להם שמחה, אלא האיסור משום שמחת המלמד, ומשו"ה מותר ללמוד עמהם בדברים הרעים, כיון שאין לו שמחה בזה.

הטעם שהט"ז לא פירש כדברי הב"ח, שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות

(ג) ונראה דהיינו טעמא דהט"ז דלא פירש כהב"ח, שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות, שיודעים להקרות טוב ראשי הפרשיות, משום דס"ל שאם האיסור היה משום האי טעמא, א"כ לא היה להש"ס להביא ע"ז קרא דפקודי ה' ישרים משמחי לב, שהרי שמחת התינוקות אינו משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא משום שיודע להקרות טוב ראשי הפרשיות, והיתה לו שמחה זו גם בלימוד שאינו ת"ת, ומדקאמר דהטעם דתשב"ר בטלים בו, היינו משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, ש"מ שאין האיסור משום שמחת התינוקות, אלא משום שמחת המלמד, ומשו"ה ס"ל שמותר ללמוד עמהם דברים הרעים, כיון שבוזא אין שמחה למלמד. וכן הסכים הגאון דגול מרובה (שם), שמותר ללמוד עמהם בדברים הרעים. ע"ש. וע"ע בשערי תשובה (שם סק"ב) ובקיצור ש"ע (סי' קכה ס"א) ובתשו' רבבות אפרים (ח"ו סי' רצו אות ב). וכן ראיתי בס' גבורת ארי בתענית דף ל (ד"ה ותנוקות) שכתב לדיוק מהא דקאמר ותינוקות של בית רבן בטלים בו, ולא קאמר תינוקות סתם, דקמ"ל דהאיסור הוא משום הרב המלמד, ולא משום שמחת התינוקות עצמם. והוסיף דמהאי טעמא שני מלישנא דרישא אסור לקרות וכו', ולא קאמר ותינוקות נמי אסורים, אלא קאמר ותינוקות של בית רבן בטלים בו, והיינו טעמא כמו שנתבאר. עכ"ד. אולם בדעת הב"ח ודעימיה יש לומר, דלעולם האיסור הוא משום שמחת התינוקות עצמם, והא דלא קאמר תינוקות סתם, היינו משום שבדרך כלל התינוקות לומדים אצל רבם, ואם רבם אינו מלמדם, אינם לומדים כלל. ומה שהעיר עוד מהא דקאמר תינוקות של בית רבן בטלים בו, ולא קאמר ותינוקות של בית רבן אסורים, ומשמע שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ולא משום שמחת התינוקות. הנה לפע"ד נראה, דאי הוא אמינא והתינוקות של בית רבן אסורים, א"כ הוה משמע מיניה שאסורים ללמוד כלל ואפילו לעצמם, וקמ"ל שלעצמם אין איסור ללמוד, אלא האיסור שרבם ילמד עמהם, ומ"מ האיסור הוא משום שמחת התינוקות. וע' בכה"ח (שם סוף סק"ח).

אם יש ראייה מדברי הגמ' שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות

(ד) ובאמת יש לדייק מלשון הגמ', שאין האיסור משום שמחת המלמד, אלא משום שמחת התינוקות, דהא קאמר ותינוקות של בית רבן בטלים בו, ומשמע שבטלים לגמרי. ואי נימא דהאיסור הוא משום שמחת המלמד, א"כ אמאי לא ילמד עמהם בדברים הרעים, הרי בזה אין לו שמחה. וכן ראיתי להגאון רבי שבתי וינטורה בס' נהר שלום (שם סק"א) שהביא דברי הר"ן בתענית (ט: מדפי הרי"ף ד"ה וכבוס) שכתב דמדקאמר דבטלי קצרי דבי רב, משמע דבטלי לגמרי. [וכ"כ המרדכי במו"ק (סי' תתעה) בשם המהר"ם מרוטנבורג]. וא"כ ה"נ איכא למידק מהא דקאמר בטלים, דלגמרי משמע, ואפילו ללמוד עמהם בדברים הרעים. עכ"ד. מיהו אין הדברים עולה בקנה אחד עם דברי הב"ח, שהרי לדעתו אם התינוק מבין מה שהוא אומר, מותר ללמוד עמו בדברים הרעים. ואילו מדברי הגמ' משמע דבטלים לגמרי, ואפילו אם הוא מבין מה שאומר. וכ"כ הכה"ח (שם סק"ח), שמדברי הנהר שלום נראה דס"ל כדעת המג"א (שם סק"ב) שכתב שאסור ללמוד כלל עם אחרים. [וכן נראה מדברי הא"ר (שם סק"ג), וכמש"כ המשנ"ב בשער הציון (שם סק"ו). ע"ש]. והיינו משום שהגדול יש לו שמחה כשלומד עם אחרים, וכמש"כ היר"ח אפרים והמחצית השקל (שם). ע"ש. וא"כ גם על דברי הב"ח יש להקשות מלשון הגמ', דמשמע שהתינוקות בטלים לגמרי, ואפילו אם הם מבינים. אמנם בדעת הט"ז יש לומר, לפי דברי הגבורת ארי הנ"ל, דאדרבה כיון שהאיסור הוא על הרב, ולא על התינוקות, משו"ה קאמר בטלים בו, ולא קאמר אסורים בו, והיינו דכיון שאסור לרב ללמד אותם ממילא נמצא שהתינוקות בטלים, אבל לעולם אין הכוונה שבטלים לגמרי, אלא בטלים משום רבם, ובאמת היכא דלרב אין איסור ללמוד בעצמו, והיינו בדברים הרעים, רשאי ללמד גם לתינוקות, כיון שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ובזה אין לו שמחה. ואמנם ראיתי להגאון אור היר"ח בתשו' חקרי לב (יו"ד ח"ג סי' קנב ד"ה גם ראיתי, השלישי) שהקשה על דברי הט"ז, דא"כ הו"ל למיתני ומלמדי תינוקות של בית רבן בטלים בו. ועוד דלהא לא הוה צריך למיתני, דאם נאסר המלמד בת"ת, א"כ היאך ילמד עם התינוקות, ופשט הברייתא נראה דהתינוקות בעצמם נאסרו ללמוד גם בלי רבם וכו'. עכ"ד. אולם אחמה"ר יש לומר בישוב דברי הט"ז, דלעולם האיסור הוא משום שמחת המלמד, וסד"א דכיון שלומד עם התינוקות, א"כ הרי לומד עמהם לימוד שטחי לפי הטף, והוה ס"ד שאין לו שמחה בלימוד זה, ובפרט משום שטורח עליהם כדי שיבינו מה שמלמד אותם, וקמ"ל שגם לימוד זה אסור משום שמחה. ומה שהעיר עוד הגאון חקרי לב, דאם האיסור הוא משום שמחת המלמד, א"כ הו"ל למימר ומלמדי תינוקות של בית רבן בטלים בו. הנה לפע"ד יש לומר, דאי הוה אמרינן הכי, א"כ היה נראה שמלמדי תינוקות של בית רבן בטלים לגמרי, ואפילו בדברים הרעים אסור ללמוד עמהם, ולכן אמר תשב"ר בטלים בו, והיינו מהלימוד הרגיל שלומדים, אבל אה"נ שמותר לו ללמוד עמהם דברים הרעים, וכמש"כ הטורי זהב.

אם יש ראייה מדברי המהר"ם מרוטנבורג שמותר ללמוד עם הקטנים בדברים הרעים

(ה) והנה המהר"ם מרוטנבורג בהלכות שמחות (סי' כד) כתב וז"ל ולי נראה לפרש, ומה במקום שאסור לספר ולכבס בשבת ט"ב, שאפילו לקטנים אסור לגדולים לספר אותם או לכבס בגדיהן. תדע דהא בטלי קצרי דבי רבי כדאמרינן בפרק בתרא דתעניות, ומשמע שהיו בטילין לגמרי, דמשמע שאפילו בגדי קטנים לא היו מכבסים. ועוד דהא אמרינן התם דתינוקות של בית רבן בטילין בט"ב, דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. ואילו גבי אבלות אינן בטילין, כמו שהוכחתי לעיל. אלמא גבי אבלות בט"ב, אסור לגדולים לעשות לקטנים כל דבר שהגדולים אסורים, א"כ כמו כן אסורים הגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותן בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה. וגבי אבלות מותר לגדולים לספר לקטנים שמת אביהם, או לכבס בגדיהם. עכ"ל. והובא במרדכי במו"ק (סי' תתעה). ומשמע דדוקא דבר שאסור לגדולים, אסור לעשותו לקטנים, אבל דבר שאינו אסור לגדולים, אין איסור לעשותו לקטנים. וא"כ נראה דס"ל שמותר ללמוד עם התינוקות דברים הרעים, שהרי לגדולים אין איסור ללמוד דברים הרעים, אע"פ שלתינוקות יש שמחה במה שיודעים להקרות טוב ראשי הפרשיות. ומוכח דלא כהב"ח. אולם יש לפרש דברי המהר"ם, דכיון שנאסר לגדולים שמחה בתשעה באב, א"כ אסור לגדולים להביא את הקטנים לידי שמחה, כמו שאסור לגדולים להביא את עצמם לידי שמחה. וא"כ לעולם י"ל דס"ל שאסור ללמוד עמהם דברים הרעים, וכדעת הב"ח. ובאמת שמדברי המהר"ם מוכח בהדיא כדברי הב"ח, שאין האיסור משום שמחת המלמד, אלא משום שמחת התינוקות, כי אי נימא שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, א"כ מאי ראייה איכא מהא דתשב"ר בטלים בו, שיהא אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס בגדיהם, הרי מה שתינוקות של בית רבן בטלים בו, אינו משום שמחת התינוקות, אלא משום

שמחת המלמד, והיינו דכיון שיש לו שמחה בלימודו עמם, משו"ה תינוקות בטלים בו. אבל לספר או לכבס בגדיהם, שאין לו שום שמחה בזה, אין ראייה לאסור. א"ו דס"ל דאין האיסור משום שמחת המלמד, אלא משום שמחת התינוקות. ומעתה יש לומר, שיהיה אסור ללמוד עמהם גם דברים הרעים, כיון שיש להם שמחה בזה, וכדעת הב"ח ודעימיה.

בדעת מרן נראה שאסור ללמוד עם התינוקות אפילו בדברים הרעים

(ו) ולכאורה יש לומר כן גם בדעת מרן, כי הנה בש"ע (שם ס"א) כתב וז"ל תשעה באב אסור ברחיצה וסיכה וכו', ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו', משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ותינוקות של בית רבן בטלים בו וכו'. עכ"ל. ולכאורה קשה אמאי לא כתב הטעם דפקודי ה' ישרים משמחי לב, אחרי הדין שתינוקות של בית רבן בטלים בו, וכפי שהובא בגמ' בתענית שם. ונראה דיש לומר דהוקשה למרן שמדברי הגמ' דאמרינן ותינוקות של בית רבן בטלים בו, משמע דבטלים לגמרי, ואין ללמוד עמהם כלל, ואפילו בדברים הרעים, וכמש"כ הנהר שלום הנ"ל. וקשה דהא בזה ל"ש טעמא דפקודי ה' ישרים משמחי לב, שהרי דברים הרעים אינם מביאים לידי שמחה. ולכן באמת ס"ל דהטעם דתשב"ר בטלים בו, אינו משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, דא"כ לא היה איסור ללמוד עמהם בדברים הרעים, אלא הטעם הוא משום שיש שמחה לתינוקות כשיוודעים להקרות טוב ראשי הפרשיות, וכמש"כ הב"ח. אי נמי משום שיש לשמחה למלמד כשרואה שהתלמידים מבינים טוב מה שמלמד אותם, וכמש"כ הגאון רבי יהודה עייאש בס' מטה יהודה (שם). וכ"כ עוד בס' שבט יהודה (יו"ד ס"י שפד ס"ה). ע"ש. וא"כ אין הטעם דתשב"ר בטלים בו, משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא משום שמחת המלמד על כך שהתינוקות מבינים מה שמלמד אותם. ומעתה נראה בדעת מרן, שאסור ללמוד עמהם אפילו בדברים הרעים, או משום שמחת התינוקות שיוודעים טוב להקרות ראשי הפרשיות, וכמש"כ הב"ח, או משום שמחת המלמד על כך שהתלמידים מבינים מה שמלמד אותם. אולם בעיקר מה שפירש הגאון מהר"י עייאש הנ"ל, דהאיסור הוא משום שמחת המלמד מכך שהתינוקות מבינים את הלימוד, אחמה"ר יש להעיר, דהא בגמ' קאמר עליה דהיינו משום דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, והיינו שמחה מעצם לימוד התורה, ולא משום הבנת התינוקות. ונראה דס"ל כדעת מרן בש"ע הנ"ל, שהטעם דפקודי ה' ישרים משמחי לב, לא אזיל אהא דאמרינן דתשב"ר בטלים בו, אלא אהא דאמרינן דאסור לקרות בתורה וכו', ואה"נ לימוד התינוקות אסור מטעמא אחרנא וכנ"ל.

נראה דכיון שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות, לכן אסור ללמוד עם בנו אל"ף ב"ת

(ז) ומעתה הבא נבא לנ"ד, כי לכאורה נראה דתליא בפלוגתת האחרונים הנ"ל, דלדעת הט"ז ודעימיה שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ולא אכפ"ל בשמחת התינוקות, א"כ יש לומר דכיון שהאב אין לו שמחה כלל בלימוד אל"ף ב"ת עם בנו הקטן, א"כ אין איסור ללמוד איתו, וכמו שמותר ללמוד איתו בדברים הרעים. אבל לדעת הב"ח ודעימיה שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות, במה שיוודעים טוב להקרות ראשי הפרשיות, א"כ י"ל שאסור ללמוד עם בנו הקטן א"ב, כי אע"פ שלאב אין שמחה בלימוד זה, מ"מ כיון שבנו הקטן שמח במה שיוודע לקרוא האותיות, אסור ללמדו בתשעה באב. ובהגלות נגלות דברי המהר"ם מרוטנבורג הנ"ל, שמוכח בדבריו שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות. וכן נראה בדעת מרן הש"ע, וכמו שכתבנו לעיל. וכן דעת הגאון חקרי לב (יו"ד ח"ג ס"י קנב). וכן נראה מדברי מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"א). ע"ש. א"כ נראה דיש לאסור ללמוד אל"ף ב"ת עם בנו הקטן ביום תשעה באב, שהרי לקטן יש שמחה מלימוד זה, ואסור להביאו לידי שמחה. אמנם לכאורה יש לומר, דאע"פ שיש לתינוקות שמחה ממה שיוודעים את הלימוד, מ"מ מאידך גיסא אינם שמחים ללמוד כלל, וכדאיתא במדרש על הפסוק ויסעו מהר ה', שנסעו מהר סיני דרך שלשת ימים כתינוק היוצא מבית הספר, שבורח לו והולך לו, וכך היו בורחים מהר סיני דרך שלשת ימים, לפי שלמדו הרבה תורה בסיני. והובא בתו' בשבת (קטז. ד"ה פורענות). וכן העיר בס' ערוך השלחן (שם סק"א). וע"ש. אולם ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (שם סק"א) שכתב וז"ל יש מי שכתב דהאיסור דרוב התינוקות גדל צערם כשהם לומדים, ובהתבטלם עונג הוא להם, שרי ללמוד לתינוקות דברים הרעים. ואין דבריו נראין. עכ"ל. והובא בכה"ח (שם סק"ט). הרי שדחה סברא זו. ונראה דמה שכתב ואין דבריו נראין, היינו משום דאע"פ שהתינוקות רוצים לברוח, מ"מ יש להם שמחה בשעת הלימוד כשמבינים ויודעים אותו. ובזה ניחא גם מה שהעיר אאמו"ר שליט"א מהא דאיתא בירושלמי (שבת פ"א ה"ג) תני רשב"ג אומר התינוקות מתקנין להם ראשי פסקיהן לאור הנר,

מ"י כדון (כלומר מאי טעמא. קרבן העדה) אילין בעיי דיטפי בוצינא (התינוקות רוצין שיכבה הנר, ולא אתי לאתויי שידליק. קה"ע), ואילין לא בעי דיטפי בוצינא (החזנים רוצים שלא יכבה הנר, וחיישין דלמא אתי לאטויי. קה"ע). ע"כ. ורבנו נסים גאון בשבת (יג.) הביא דברי הירושלמי, וכתב וז"ל ופירוש דבריהם כי התינוקות יתרחקו מן הקריאה ויאהבו שיכבה הנר, ואנו בטוחים בהן כי הם לא יטו את הנר, ולפיכך הותר להם לקרות לאור הנר, דליכא למיחש שמא יטו, אבל החזן לא יקרא, דחיישין שמא יטה, לפי שלא ירצה שיכבה הנר, לפיכך אין מבטלין (כנדר"ל) התינוקות מן הקריאה. עכ"ל. וא"כ ה"נ יש לומר, דכיון שהתינוקות אינם שמחים ללמוד, והביטול עונג הוא להם, א"כ אין לאסור ללמד דברים הרעים. וקשה ע"ד מרן החיד"א הנ"ל. עכת"ד. אולם לפי האמור נחא, כי אע"פ שהיו מעדיפים שלא ללמוד, אבל מ"מ כשלומדים יש להם שמחה, והדברים ידועים. ובלא"ה הנה בבבלי בשבת (שם), לא נזכר האי טעמא דאיתא בירושלמי, אלא איתא טעמא אחרין, דשאני תינוקות הואיל ואימת רבן עליהן, לא אתי לאצלויי. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה משבת ה"ט"ו) ומרן בש"ע (סי' רעה ס"ו). וא"כ י"ל דלא ס"ל לבבלי האי טעמא, ונקטינן כתלמוד בבלי כידוע. וע' בערוך השלחן (שם סק"ג).

אפילו אי נימא דהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ה"נ יש שמחה לאב שבנו יודע לקרוא האותיות

ח) ובאמת יש לומר, דאפילו אם האיסור הוא משום שמחת המלמד, יש לאסור גם בכה"ג, שהרי יש לו שמחה מכך שהתינוק מבין את הלימוד, וכמש"כ הגאון מהר"י עייאש הנ"ל. ובפרט בנידון דידן, שהמלמד הוא אביו, ופשוט שיש לו שמחה כשרואה שבנו יודע טוב לקרוא את האותיות. ואמנם ראיתי בתשו' ברכת ראובן שלמה (ח"א סי' סה סד"ה וכל) שהרגיש בזה, וכתב ששמחת האב מיכולת בנו, אינו נכלל באיסור לימוד תורה בתשעה באב. ע"ש. אולם לפע"ד נראה, דאע"פ שהאיסור הוא משום פקודי ה' ישרים משמחי לב, והיינו שמחה מעצם לימוד התורה, מ"מ פשוט שאסור להביא את עצמו לידי שמחה גם מדברים אחרים, ולא רק מלימוד התורה, ולא אסרו לימוד תורה אלא משום שמביא לידי שמחה, אבל באמת גם שמחה שבאה מדברים אחרים אסור. ולכאורה יש להוסיף, דאי נימא דלימוד אל"ף בי"ת חשיב בכלל תלמוד תורה, וכמו שהוכיח בס' תשובות והנהגות (ח"ד סי' יז). ע"ש. א"כ יש לומר, דאפילו שאין לו שמחה בלימוד זה, מ"מ אסור ללמוד עם בנו הקטן, וכדמוכח מהא דאמר רבי יהודה בתענית (ל), שאף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרוא, ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות. וכן נראה מלשון הרמב"ם (פ"ה מתעניות ה"א). וכ"כ בתשו' מהר"ל (סי' רא), דקיי"ל כרבי יהודה, שאינו קורא במקום שאינו רגיל לקרוא. וכן פסק הטור (סי' תקנד). הרי דאע"פ שאין לו שמחה בזה אלא צער, וכמש"כ רש"י שם (ד"ה במקום) וז"ל דכיון דלא ידע אית ליה צערא. ע"כ. מ"מ אינו רשאי לעשות כן. וע"כ היינו משום דס"ס עוסק בתורה, ורק בדברים הרעים התירו ללמוד. וא"כ ה"נ יש לאסור אע"פ שאין לו שמחה בזה. אולם ראיתי להגאון טורי זהב (שם סק"ב) שכתב וז"ל וצריך לתת טעם באמת למה אוסר ר"י, שהרי יש לו צער. ונראה טעמו מפני סוף הלימוד, דאחר שיטריח עצמו ויבין הפשט, יהיה לו שמחה, ואזלינן בתר סופה דמילתא וכו'. ע"ש. וא"כ אין מזה ראייה לאסור בני"ד, כיון דשאני התם שבסוף יבא לידי שמחה. ומשא"כ בני"ד. ומ"מ יש לאסור ללמד אל"ף בי"ת את בנו הקטן, וכמו שנתבאר. ובפרט משום שיש בזה היסח הדעת מהתענית. וע' בתשו' ברכת ראובן שלמה (שם) בתשובה להרב השואל שליט"א, מה שכתב להקל בני"ד. אולם לפע"ד יש להחמיר בזה. וכ"כ בקובץ צהר (ח"ג עמ' נד אות יא) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, בתשובה להרב השואל שליט"א. וכ"כ בעלון פניני הפרשה (מספר 293) בשם הגאון הנאמ"ן שליט"א. וכן העלה בתשו' ישיב יצחק (ח"ט סי' טז, בתשובה להרב השואל שליט"א). ע"ש. וע"ע בס' גם אני אודך (ח"א סי' ע).

ט) כלל העולה שאין ללמוד אל"ף בי"ת עם בנו הקטן ביום תשעה באב. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

מאתי משה שמואל דיין

סימן ה

בענין שליחת מייל בתשעה באב

בס"ד. מוצאי תשעה באב התשע"ז.

לכבוד ידידי הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום וברכה. על דבר שאלתו אם מותר לשלוח מייל בתשעה באב, או שיש לאסור משום היסח הדעת מהאבילות. הנני להשיב בס"ד בקצרה.

אם הטעם שאסור ללמוד בתשעה באב הוא משום שמחה או כדי שלא ישכח אכלו של יום

(א) **בתענית** (ב) איתא ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב וכו', ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות, אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ע"כ. ולכאורה נראה, דהטעם שאמרו דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, לא מייתי רק אהא דאמרינן דתינוקות של בית רבן בטלים בו, אלא מייתי אכולהו מילי דאמרינן התם, והיינו דהיינו טעמא שאסור לקרוא בתורה ובנביאים ובכתובים וכו', משום דפקודי ה' ישרים משמחי לב. וכ"כ רש"י שם (ד"ה אסור) וז"ל דכתיב בהו משמחי לב. ע"כ. ואמנם המהרש"א בחידושי אגדות שם הביא דברי רש"י, וכתב וז"ל ולולי פירושו נראה דלאו משום שמחה נגעו בה, דלא מייתי האי קרא דמשמחי לב אלא כסיפא גבי תינוקות של בית רבן, אבל בשאר כל אדם איכא טעמא אחרינא, משום שלא ישכח אכלו של יום, ובשאר עסקים נמי אסור מה"ט, ולרבותא נקט דאפילו ללמוד תורה אסור בו, אבל בתשב"ר נקט ליה מקרא, דאסור מיהת משום שמחה. עכ"ל. ומבואר דס"ל דהיינו טעמא שאסור ללמוד בתשעה באב, כדי שלא ישכח אכלו של יום, והיינו היסח הדעת מהתענית. אולם בס' ארחות חיים (הלכות תשעה באב אות יד) כתב וז"ל ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה ובגמרא ובהלכות ואגדות, לפי שכל אלה משמחין את הלב שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. וכ"כ הריטב"א במו"ק (טו). וכ"כ המהרי"ל (הלכות תשעה באב סי' יב) והאבודרהם (סדר תפילת התעניות ד"ה ליל) והכל בו (סי' סב) והאגור (סי' תתמז). וכ"כ הב"ח (ר"ס תקנד) בדעת הטור. ע"ש. וכ"כ מרן בש"ע (שם ס"א) וז"ל תשעה באב אסור ברחיצה וכו', ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ' בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. ומבואר שהטעם שתשעה באב אסור בת"ת, היינו משום דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב.

כמה הוכחות שהטעם אינו משום היסח הדעת מהתענית, וכך מוכח מדברי הראשונים שאין איסור בזה

(ב) **ובאמת יש להוכיח דלא כהמהרש"א הנ"ל**, דאי נימא דהטעם שאסור ללמוד תורה בתשעה באב, היינו משום שלא ישכח אכלו של יום, א"כ אמאי ס"ל לת"ק שמותר ללמוד בדברים שאינו רגיל לקרות ולשנות במקום שאינו רגיל לשנות, הרי אדרבה בזה יכול להטריד טפי ולשכוח אכלו של יום, כיון שאינו רגיל בדברים אלו. אלא ודאי דהטעם שאסור ללמוד תורה בתשעה באב, היינו משום שמחה, ומשו"ה מותר ללמוד בדברים שאינו רגיל לקרות בהם, כיון שאין לו בזה שמחה אלא צער. וע' בס' בן ימין (ישראל מנחות ליקוטים על הש"ס, דף סז ע"ג). ועוד יש להעיר על דברי המהרש"א, דהא אכתי תקשי אהא דאמרינן דתינוקות של בית רבן בטלים בו, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, שהרי כיון שהרב לומד עם התינוקות, א"כ תיפו"ל שהתינוקות יהיו בטלים מטעם שלא ישכח אכלו של יום. אלא ודאי שאין הטעם משום שלא ישכח אכלו של יום, אלא משום שהלימוד מביאו לידי שמחה, דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. וכי תימא שאין הכוונה לתינוקות שלומדים עם רבם, אלא לתינוקות שלומדים בעצמם, ולכן לא אסרו מטעם שלא ישכח אכלו של יום. זה אינו, דהא א"כ הו"ל למימר ותינוקות בטלים בו, ולא תינוקות של בית רבן. אלא ודאי שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ואעפ"כ לא אסרו מטעם שלא ישכח אכלו של יום. וכ"כ הגאון טורי זהב (סי' תקנד סק"א), שהאיסור ללמוד עם התינוקות, אינו משום שמחת התינוקות,

שהרי ודאי אין להם שמחה, אלא משום שמחת המלמד בדברי תורה שלומד עמם. ע"ש. וכ"כ בס' גבורת ארי שם (ד"ה ותנוקות) לדייק מדברי הגמ', שהאיסור הוא משום שמחת הרב המלמד, ולא משום שמחת התינוקות עצמם. והוסיף דמהאי טעמא שני מלישניה דרישא אסור לקרות וכו', ולא קאמר ותינוקות נמי אסורים, אלא קאמר ותינוקות של בית רבן בטלים בו, והיינו טעמא כמו שנתבאר. עכת"ד. [וי"ל ע"ד. ואכמ"ל]. ומעתה נראה, דכיון שמדברי הראשונים מוכח דס"ל שאין איסור להסיח דעתו מהאבילות, דאל"כ הו"ל למימר דהיינו טעמא שאסור ללמוד תורה בתשעה באב, משום שלא ישכח אבלו של יום. אלא ודאי דס"ל שאין איסור בדבר, ולכן אין לאסור אלא משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב. וכן מוכח מדברי הכל בו (סי' סב ד"ה ואסור) שכתב וז"ל ולא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול. ע"כ. והובא בב"י (סי' תקנד). ואי נימא דיש איסור להסיח דעתו מהאבילות, א"כ תיפו"ל שאם מטייל בשוק, הרי הוא מסיח דעתו מהאבילות, ויש לאסור אפילו אם לא יבא לידי שחוק וקלות ראש. אלא ודאי דס"ל דאין איסור להסיח דעתו מהאבילות. וכן משמע בסידור רש"י (ס"ס תז) ובמחזור ויטרי (סי' תסו). והובא בס' חזון עובדיה (שם עמ' שטו). ע"ש. וכן משמע מדברי הארזות חיים (הלכות תשעה באב אות יד). ע"ש. וכן יש לדייק מדברי מרן בש"ע (סי' תקנט ס"ה) שכתב וז"ל בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל, וכל שכן שלא לשוח עם העובד כוכבים. עכ"ל. ומשמע דכל האיסור להפסיק לבו מן האבל, הוא רק בשעת הקינות, אבל בכל יום תשעה באב לא נאסר להסיח דעתו מהאבילות. וע' בס' סדר היום (ערך ט"ב) ובמג"א (סי' תקנד ס"ק כג) ובס' מור וקציעה (סי' תקנז) ובברכ"י (סי' תקנט סוף סק"ז) ובחיי אדם (כלל קלה סט"ו) ובס' ארזות רבנו (ח"ב עמ' קמב) ובס' אור לציון (ח"ג פכ"ט אות יח במקורות ד"ה ובכל). ולכן נראה, דה"נ אין לאסור משום היסח הדעת מהאבילות, ולכן יש להתיר לשלוח מייל בתשעה באב. וכיוצא בזה כתב מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שטו) עפ"ד הראשונים הנ"ל, שמותר לקרוא חדשות מתוך עיתון יומי, או לשמוע חדשות ברדיו, ואין לאסור מטעם היסח הדעת מהאבילות. והמחמיר תבא עליו ברכה. ע"ש. וע"ע בערוה"ש (יר"ד סי' שפד ס"ט). והובא בס' פסקי תשובות (סי' תקנד הערה 4). וביותר יש להקל בשליחת מייל, כיון שאינו דורש הסחת דעת מיוחדת.

ג) ותצא דינא שמותר לשלוח מייל בתשעה באב, והמחמיר תבא עליו ברכה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דיין

סימן ו

בענין אם מותר לנערה לעשות קייטנה לילדים בתשעה באב

בס"ד. יום ראשון כ"ו אלול. 'וישם לך שלום' לפ"ק.

לכבוד ידידי היקר והנעלה, יקר רוח איש תבונה, הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. הנני בזה להשיב בקצרה על דבר שאלתו אם מותר לנערה בת מצות, לעשות קייטנה לילדים קטנים ביום תשעה באב.

העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה

א) בתענית (ב). איתא תנן התם מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ובכל מקום ת"ח בטלים. רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם וכו'. תניא אידך רשב"ג אומר כל האוכל ושותה

בט' באב, כאילו אוכל ושותה ביום הכפורים. ר"ע אומר כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה לעולם. וחכמים אומרים כל העושה מלאכה בט' באב ואינו מתאבל על ירושלים, אינו רואה בשמחתה, שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אותה משוש כל המתאבלים עליה, מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ואינו מתאבל על ירושלים אינו זוכה ורואה בשמחתה. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מתעניות ה"י) וז"ל ומקום שנהגו לעשות בו מלאכה עושין, ומקום שנהגו שלא לעשות בו מלאכה, אין עושין, ובכל מקום תלמידי חכמים בטלין בו, ואמרו חכמים שכל העושה בו מלאכה, אינו רואה סימן ברכה לעולם. עכ"ל. וכ"כ מרן בש"ע (סי' תקנד סכ"ב וסכ"ד). וכתב המשנ"ב בביאור הלכה (שם ד"ה במקום) בשם המטה יהודה, דהיום מנהג כל ישראל בכל מקום, שלא לעשות מלאכה בתשעה באב. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שכב). וא"כ לכאורה יש לאסור לנערה לעשות קייטנה לילדים ביום תשעה באב, שהרי אין לעשות מלאכה ביום זה, והעושה מלאכה אינו רואה ממנה סימן ברכה לעולם. וכן השיבני מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, שאין להתיר לנערה בת מצות לעשות קייטנה לילדים ביום תשעה באב. והן אמת שכל האיסור לעשות מלאכה בתשעה באב, הוא דוקא כשקובע את עצמו למלאכה, שבזה מסיח דעתו מהאבילות, וכמש"כ המג"א (שם ס"ק כז). וכן משמע בחיי אדם (כלל קלה ס"טו). וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק מט). וכיוצא בזה כתב עוד המשנה ברורה (שם ס"ק מג), דהטעם שמתיר לעשות מלאכה שאין בה שיהוי (וכמש"כ הרמ"א שם), היינו משום שאינו מסיח דעתו בכך. ע"ש. וע"ע בתשו' כתב סופר (או"ח סי' קב). מ"מ נראה שהתעסקות עם ילדים קטנים, חשיב כקובע את עצמו למלאכה, ואיכא הסח הדעת. ואמנם הרמ"א (שם סכ"ב) כתב שלא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות. אבל המשנה ברורה (שם ס"ק מט) כתב דאפילו במקום שנהגו לעשות מלאכה, ואפילו אחר חצות, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם. ע"ש. ואמנם ראיתי למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שכא) שכתב דמה שאמרו העושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה, היינו דוקא במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, וכמש"כ כיוצא בזה מרן בב"י (סי' תרצו) לענין פורים, ושכן כתבו כמה אחרונים, ודלא כהמג"א (סי' תקנד ס"ק כז). ע"ש. מ"מ י"ל שלענין עשיית מלאכה אחר חצות במקום שנהגו איסור, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, וכמש"כ המשנ"ב.

נראה שרק דבר שהוא בגדר מלאכה ממש אסור לעשות בתשעה באב, ומשא"כ שמירה על ילדים קטנים

(ב) אולם נראה לפע"ד, דרק דבר שהוא בגדר מלאכה אין בו סימן ברכה, אבל שאר דברים אף שמרויח עליהם כסף, אין חשש בדבר. ולכאורה יש להוכיח כן מהא דאיתא בתענית (ל). ת"ר כל מצות הנהוגות באבל נוהגות בט' באב, אסור באכילה ובשתיה וכו', ותינוקות של בית רבן בטלים משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ע"כ. וקשה דהא בלא"ה א"א ללמד תינוקות, כיון שהמלמדים אינם יכולים ללמדם, שהרי נמצא שהם עושים מלאכה בתשעה באב. [ודוחק גדול לומר דמיירי במקום שנהגו לעשות מלאכה]. א"ו דכיון שלא חשיב מלאכה ממש, אין קפידא בדבר, כי רק מלאכה אסרו. וה"נ כיון שאינו מלאכה ממש, אלא ששומרים על הילדים, אין לחוש בדבר. ואמנם רבינו עובדיה מברטנורא (פ"ד דפסחים) כתב דהטעם שנוהגים שלא לעשות מלאכה בתשעה באב, הוא כדי שלא יסיח דעתו מהאבל. וכ"כ המג"א (סי' תקנד ס"ק כג). וכ"כ המחצית השקל (שם ס"ק כז) והבאר היטב (שם ס"ק יז) והמשנ"ב (שם ס"ק מג). ע"ש. וא"כ י"ל דכיון שגם בזה מסיחה דעתה מהאבל, א"כ הוי בכלל איסור מלאכה, ואסור לעשותו במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה. אולם בס' ארחות חיים (הל' תשעה באב אות יב) כתב דטעם הנוהגים שלא לעשות מלאכה בתשעה באב, היינו משום שאם יעשה מלאכה, לא ירגיש בתעניתו משום טרדת מלאכתו. ועוד י"ל שהוא משום טורח מלאכתו, שמא לא יוכל להשלים תעניתו. ע"כ. וכ"כ הכל בו (סי' סב). והתרומת הדשן

² אולם לכאורה יש להעיר על דבריו, ממה שכתב הוא עצמו (הלכות תשעה באב אות יד) וז"ל ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה ובגמרא ובהלכות ואגדות, לפי שכל אלה משמחין את הלב שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. וכ"כ הריטב"א במו"ק (טו). וכ"כ המהרי"ל (הלכות תשעה באב סי' יב) והאבודרהם (סדר תפילת התעניות ד"ה ליל) והכל בו (סי' סב) והאגור (סי' תתמו). וכ"כ הב"ח (ר"ס תקנד) בדעת הטור. ע"ש. וכ"כ מרן בש"ע (שם ס"א) וז"ל תשעה באב אסור ברחיצה וכו', ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ' בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. ומבואר שהטעם שתשעה באב אסור בת"ת, היינו משום דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. וקשה דאפילו אם לא היו דברי תורה משמחי לב, מ"מ הרי מסיח דעתו מהתענית, וכמש"כ המהרש"א בחידושי אגדות בתענית (ל), דהיינו טעמא שאסור לכל אדם ללמוד תורה בתשעה באב, כדי שלא ישכח אבדו של יום. ע"ש. אלא ודאי דס"ל שאין איסור להסיח דעתו מהתענית. ובאמת יש לתמוה לדעת הראשונים הנ"ל, שאין איסור להסיח דעתו מהתענית. וכן מוכח מדברי הכל בו (סי' סב ד"ה ואסור) שכתב וז"ל ולא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול. ע"כ. והובא בב"י (סי' תקנד). ואי נימא דיש איסור להסיח דעתו מהאבילות, א"כ תיפול"ש שאם מטייל בשוק, הרי הוא מסיח דעתו מהאבילות, ויש לאסור אפילו אם לא יבא לידי שחוק וקלות ראש. א"ו דס"ל דאין איסור להסיח דעתו מהאבילות. וכן משמע בסידור רש"י (ס"ס תז) ובמחזור ויטרי (סי' תסו). והובא בס' חזון עובדיה (שם עמ' שטו). ע"ש. ועמש"כ בזה לעיל (סי' יח). ולפי דבריהם אמאי יש איסור לעשות מלאכה ביום תשעה באב, הרי אין איסור להסיח דעתו מהאבילות. ונראה

(סי' קנג) כתב כטעם הראשון שהביא הארחות חיים. והובא בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שיט). ולכאורה נראה דלפי שתי טעמים אלו, אין לאסור עשיית קייטנה בתשעה באב, שהרי אין זה כמו שאר מלאכות שטרוד בהם עד כדי שישכח התענית, וגם אין בזה טורח כולי האי, וא"כ נראה שאין לאסור משום עשיית מלאכה. ובפרט שיש בזה חסד גדול עם ההורים, שיוכלו לעבור את התענית בשובה ונחת. וכן שמעתי ממו"ר הגאון רבי שלמה בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק דברים התשע"ו), שמותר לעשות קייטנה לילדים בתשעה באב, כיון שיש בזה צורך גדול להורים שיוכלו להתענות כמו שצריך. ואין לחוש בזה משום איסור עשיית מלאכה בתשעה באב. עכת"ד. וע' בס' שאלת רב (קניבסקי עמ' שסז) ובתשו' אבני דרך (ח"י סי' טז). וע"ע בס' חזון עובדיה (שם עמ' שכב) מה שהביא בשם האחרונים, לענין בעל מכולת שמוכר דברי מאכל או משקה. ודו"ק.

ג) ותצא דינא שיש להתיר לנערה למעלה מגיל מצות, לעשות קייטנה לילדים קטנים בתשעה באב, ויש בזה חסד גדול עם ההורים. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

בידידות נאמנה משה שמואל דיין

סימן ז

בענין מילת גר בתשעה באב דחוי אם פוטרת את המוהל והסנדק מהתענית

בס"ד. יום חמישי ז' מנחם אב. 'לב נבון יקנה דעת' לפ"ק.

שאלה. גר שנימול בתשעה באב דחוי (כמו השנה), האם המוהל והסנדק נפטרים מהתענית כדין כל מילה שחלה בתשעה באב דחוי.

מילה שלא בזמנה אינה דוחה תענית תשעה באב דחוי, וא"כ ה"נ מילת גר

תשובה. כתב הטור (סוף סימן תקנט) וז"ל מעשה שחל תשעה באב בשבת, ונדחה עד למחרתו, והיה רבינו יעבץ בעל ברית, והתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורחץ ולא השלים תעניתו, לפי שיום טוב שלו היה. וראיה מהא דתניא (עירובין מא.) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק אני הייתי מבני סנאה בן בנימין, וחל תשעה באב בשבת, ודחינוהו עד לאחר השבת והתענינו בו, ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו היה. עכ"ל. וכן הובא בהגהות מיימוניות (פ"ה מתעניות אות ד) ובמרדכי (תענית סי' תרל) ובאור זרוע (הלכות אבילות ס"ס תמ) ובס' הרוקח (סי' קיג) ובתשו' מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סי' רכז) ובהגהות אשרי במו"ק (כא. ד"ה והשיב). וכ"כ התו' בעירובין (מ: סד"ה דלמא) וז"ל ומעשה היה בברית מילה ברבינו יעקב בר יקר, שחל עשרה באב באחד בשבת, והוא היה אב"ד, וצוה להתפלל מנחה גדולה, ורחצו ואכלו מפני שיו"ט שלהן היה וכו'. עכ"ל. [וע' בתשו' מהרש"ל סי' כט]. וע' בתשו' דברי מלכיאל (ח"ג סי' כו, דף כ סע"א) מה שביאר בזה. וכתב מרן בב"י (שם ד"ה ובעל), שמדברי המרדכי (שם סי' תרלה) נראה שכל בעלי הברית פטורים מהתענית, דהיינו אבי הבן המוהל והסנדק, שהרי כתב בעלי ברית. וכן משמע מדברי התשב"ץ (סי' תס אות ב). ומ"מ היינו דוקא בתשעה באב דחוי, אבל בתשעה באב שחל בזמנו לא, וכדמשמע מההיא דמייתי מרבי אלעזר בר צדוק. עכת"ד. [וכן נראה מדברי האור זרוע (שם), דדוקא בתענית דחוייה מקילינן, אבל בתענית בזמנה לא. והבאתי דבריו להלן. ודלא כמש"כ הכנה"ג (שם) בשם מהר"ש הלוי (ארו"ח סי' ב). וכבר העיר בזה בתשו' להורות נתן (ח"ה סי' לד אות ו) מדברי

דס"ל שהטעם שאין לעשות מלאכה בתשעה באב, הוא משום דתשעה באב איקרי מועד, ומועד אסור בעשיית מלאכה, וכמש"כ טעם זה הלבוש (שם סכ"ב). ע"ש. אבל אי נימא דהטעם שאסור לעשות מלאכה ביום תשעה באב, הוא משום שמסיח דעתו מהאבילות, וכמו שכתבו האחרונים הנ"ל, א"כ אמאי איסור עשיית מלאכה ביום תשעה באב תלוי במנהג, וכמש"כ הרמב"ם ומרן בש"ע הנ"ל, הרי איכא היסח הדעת מהאבילות. וכן יש לתמוה לפי טעמו של הלבוש הנ"ל. וצ"ע.

האור זרוע הנ"ל. ע"ש. וכן פסק בש"ע (שם ס"ט) וז"ל תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול ורוחץ, ואינו משלים תעניתו, לפי שיום טוב שלו הוא. עכ"ל. וכתב המג"א (שם ס"ק יא), דבכלל זה אבי הבן ואמו והמוהל והסנדק. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק לו). ע"ש. וע"ע בתשו' שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' כג), ובמה שכתב על דבריו בתשו' יביע אומר (ח"א אור"ח סי' לד אות ז). אמנם לכאורה י"ל דהיינו דוקא כשחלה המילה בזמנה, שאז נחשבת ליום טוב שלהם, ולכן פטורים מהתענית, אבל אם היא מילה שלא בזמנה, אינם נפטרים מהתענית. וכן ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (שם ס"ק יו), שהביא כן בשם הרב פרי הארץ (ח"ב אור"ח סי' ח) שכתב שאם המילה היא גם שלא בזמנה, ישלים תעניתו אף לנהגים כפסק מרן. ע"כ. והובא בשערי תשובה (שם ס"ק ז, וסי' תקנא ס"ק טו). וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק סט) בשם פוסקים. וכ"כ הגאון רבי דוד יוסף שליט"א בס' תורת המועדים (ארבע תעניות סי' ב סעיף ו) להחמיר בזה. ע"ש. ולפי"ז י"ל דה"נ אם גר נימול בתשעה באב דחוי, אין להתיר למוהל ולסנדק לאכול אחר חצות, דהא לא עדיף ממילה שלא בזמנה, שאינה פוטרת מהתענית.

אם יש ראייה מדברי האור זרוע שגם מילה שלא בזמנה דוחה את התענית

(ב) והן אמת כי לכאורה יש להעיר בזה מדברי האור זרוע (הל' אבילות סי' תמ) שכתב וז"ל מעשה ברבינו יעב"ץ הלוי זצ"ל שהיה לו ברית מילה, והיה יום המילה בט"ב שחל להיות בשבת, ודחו אותו עד למחר יום א', וצוה להתפלל מנחה גדולה וכו', ומלו והלכו לבתיהם ואכלו כל צרכיהם ולא השלימו עם הצבור, לפי שהיתה סעודת מצוה, וגם התענית ב"ב באב, בעבור כך התיר וכו'. עכ"ל. [נמלשונו משמע שלא רק בעלי הברית אכלו, אלא כל הצבור שהתפללו שם מנחה, ועכ"פ עשרה אנשים. ובפרט שהרי כתב שההיתר הוא משום שהיתה סעודת מצוה. (וע' בתו' בעירובין מ: ד"ה דלמא). וע' במשנ"ב (סי' תקנט ס"ק לו). וע"ע בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שצד) ובתשו' יביע אומר (ח"א אור"ח סי' לד, בגליונות ומילואים הערה 6). וצ"ע]. ומשמע דמיירי שהמילה היתה אמורה להיות בשבת ונדחתה ליום ראשון, וא"כ הוי מילה שלא בזמנה, ואעפ"כ לא השלימו התענית. ומוכח שגם מילה שלא בזמנה פוטרת מהתענית. וכן יש להוכיח מדברי המשנ"ב (שם ס"ק לח) שכתב דיש אומרים דהוא הדין אם חל פדיון הבן בשעה באב שנדחה, דנקרא ג"כ יום טוב אצלו, והאב והכהן אינם צריכים להשלים התענית. וכתב דהיינו דוקא כשחל פדיון הבן בזמנו, דהיינו שחל יום ל"א שלו בו ביום. אבל שלא בזמנו, ואפילו אם חל יום ל"א בשבת, צריכים להשלים. ע"כ. ומקורו מדברי החיי אדם (כלל קלו ס"ז). וע' בס' דרך אמונה (פי"א מבכורים סוף ס"ק קח). וע"ע בס' אור לציון (ח"ג פכ"ט אות ט). ומשמע שדוקא לענין פדיון הבן יש חילוק בין אם חל בזמנו לאם לא חל בזמנו, אבל לענין ברית מילה אין חילוק בזה, דאל"כ הו"ל למימר הכי גם לענין ברית מילה, דהיינו דוקא אם היא מילה בזמנה. וכ"כ בס' הליכות שלמה (בין המצרים פט"ו בדבר הלכה אות כד, ובארחות הלכה הערה 60) בשם הגרש"ז אויערבאך, שהוכיח כן מדברי המשנ"ב. ונסתייע גם מדברי הגשר החיים (פכ"א סי' ח סק"כ) שכתב שאם אבי הבן הוא אבל תוך שבעה, אפ"ה נועל מנעליו ולובש בגדי שבת ועושה סעודה, בין אם הברית חלה בזמנה ובין אם לא חלה בזמנה. וכ"כ בשש"כ (פרק סב הערה קטז) בשם הגרש"ז א. וע"ש. גם הגאון רבי יצחק שמעלקיס בתשו' בית יצחק (אור"ח סי' מב סוף אות ז) כתב דמילה שלא בזמנה עדיפא מפדיון הבן בזמנו, ולכן כשם שפדיון הבן בזמנו דוחה תשעה באב דוחה, כ"ש דמילה שלא בזמנה דוחה תשעה באב דחוי. ע"ש. וכן ראיתי להגאון אור לציון (ח"ג פכ"ט ס"ט במקורות ד"ה ויש) שעלה ונסתפק בזה, אם מילה שלא בזמנה דוחה תענית דחוייה. דיש מקום לומר שאין יו"ט דחוי דוחה תענית דחוייה. אולם מאידך י"ל שאין זה נחשב יום טוב דחוי, כי אע"פ שהמילה נדחתה מיום זה ליום אחר, אבל עצם היו"ט הוא בזמנו, שהרי ביום המילה הוא עושה את היו"ט. וכתב דמסתבר יותר דכיון דלמעשה מקיים מצות מילה היום, א"כ אע"פ שהפסיד ענין יום השמיני, מ"מ יו"ט שלו הוא, והדעת נותנת שאין לחלק בין אם זה זמנה או לא זמנה וכו'. ע"כ. וכ"כ הגר"ש דבליצקי זצ"ל בס' תשעה באב שחל ביום ראשון (הערה קיג). וכ"כ בס' תשעה באב שחל בשבת (כהן פ"ח הערה כח). וכן נראה דעת מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמוד תג), שהביא בשתיקה דברי השערי תשובה (סי' תקנט) שכתב להקל גם במילה שלא בזמנה, כיון דמצוה קביעה וקיימא היא, שהרי אסור להניחו ערל. ע"ש. [וע"ע שם בהמשך דבריו]. וכ"כ בס' מעין אומר (ח"ג עמוד קנב) בשם מרן רבנו הגדול זיע"א. ואחר מעט זמן נדפס שו"ת יחווה דעת חלק שביעי, ושם (סי' פט בהוספות וציננים הערה 1) הביאו דברי מרן הרב בגליון ספר כה"ח, שהביא דברי הבית יצחק הנ"ל, וכתב שיש לסמוך ע"ז, וכל שכן אם היא ספק מילה בזמנה, ודלא כמש"כ בתשו' והשיב משה (הכהן סי' לו). ע"ש. ומעתה י"ל דה"נ אם גר נימול בתשעה באב, יש להתיר למוהל ולסנדק לאכול אחר חצות היום, וכדין מילה שלא בזמנה.

יש לחלק בין מילה שלא בזמנה למילת גר

(ג) ואמנם נראה, דאין הכרח מלשון האור זרוע הנ"ל, כי י"ל דכוונתו שדחו את תשעה באב ליום ראשון, ולא את המילה עצמה. וכן ראיתי בתשו' להורות נתן (ח"ה ס"ס לה) שפירש בדעת האו"ז, דהמילה היתה בזמנה, והדיחוי קאי אתשעה באב, וכמש"כ הטור (שם). ע"ש. ונראה שכן יש לדייק קצת מלשון האו"ז (שם) שכתב ודחו אותו עד למחר יום א'. ומשמע שדחו את יום התענית, ולא שדחו את המילה עצמה. מיהו אכתי יש להעיר, דאם איתא דקאי על היום, ולא על המילה, א"כ אמאי כתב ודחו אותו, הרי התענית נדחית מאליה וא"צ לדחותה. וכן נראה לפי טעמו שכתב שאכלו משום דהוי סעודת מצוה. והרי נראה פשוט שגם כשעושים מילה שלא בזמנה, חשיב סעודת מצוה. וע' בשד"ח (מע' ס כלל נד). ויש לפלפל בזה. וצ"ע. מ"מ לכאורה י"ל שלדעת הפוסקים הנ"ל, שגם מילה שלא בזמנה דוחה תענית דחוייה, א"כ ה"נ במילת גר, המוהל והסנדק פטורים מהתענית. אולם יש לחלק, דשאני התם דאע"פ שכבר עבר זמנה, מ"מ כל יום יש חיוב למול, וא"כ שפיר י"ל דמקרי יו"ט שלהם, ולכן יש לפטרם מתענית דחוייה. ומשא"כ בנ"ד, שאין שום הכרח לעשות המילה ביום תשעה באב, נראה שאין המילה דוחה תענית דחוייה, ולכן אין המוהל והסנדק נפטרים מהתענית. ועוד י"ל דכיון דקיי"ל דגר שמל ולא טבל כאילו לא מל, א"כ עדיין אין במילתו מצוה, ולכן אין לפטרם מהתענית. וכן ראיתי בגליון יורו משפטיך (תמוז התשע"ט עמוד 4) בשם הגאון רבי גדעון בן משה שליט"א.

פלוגתת האחרונים אם יש איסור לדחות מילה שלא בזמנה

(ד) אמנם בעיקר פלוגתת האחרונים הנ"ל, אם מילה שלא בזמנה דוחה תענית דחוייה, לכאורה י"ל דהאי מילתא תליא בפלוגתא דרבוותא, כי הנה דעת הגר"ז (ס"י שלא ס"ד) והגאון נודע ביהודה (תנינא יו"ד ס"י קסו), דאין איסור לאחר מילה שלא בזמנה, ורק לכתחילה אין לאחרה משום דאין מחמיצין את המצות, או משום דזריזין מקדימין למצות. ע"ש. וע"ע בתשו' מחנה חיים (ח"ב יו"ד ס"י ב). אולם המג"א (ס"י תקסח ס"ק"י) כתב שאסור להניח התינוק ערל. וכ"כ המשנ"ב (ס"י רמט ס"ק יב), שאם היה התינוק חולה ביום השמיני ונדחית מילתו, מותר לעשות סעודת המילה בע"ש, דחשיבא כמילה בזמנה, דכל שעתא ושעתא זימניה הוא, שאסור להניחו ערל אפילו יום אחד. ע"כ. [וע' בתשו' יבי"א ח"ה יו"ד ס"י כג אות ה]. וכ"כ השערי תשובה (סוף סימן תקנט). וכ"כ בתשו' תשובה מאהבה (ח"א ס"י פה), דמילה שלא בזמנה חמורה יותר ממילה בזמנה, דמילה בזמנה דהיינו ביום השמיני, זמנה כל היום, אבל מילה שלא בזמנה, כל שעתא זימניה הוא. ע"ש. וע' בס' דבר אברהם (ח"א ס"י לג) שכתב דבכל יום שמשחה המילה, מבטל מצות עשה דמילה. וע"ע בס' ישראל והזמנים (ח"א ס"י טו) מה שהאריך בזה. ובמק"א כתבתי בזה. ומעתה יש לומר, דאי נימא דיש איסור לאחר מילה שלא בזמנה, וחייב לעשותה היום, א"כ גם מילה שלא בזמנה דוחה התענית. אבל אם אין איסור בדבר, יש לומר דאינה דוחה את התענית. ואמנם י"ל דאם אין איסור בדבר, א"כ אין לעשות מילה שלא בזמנה בתשעה באב כלל, ואפילו אם מתענים. אולם מוכרח, כי י"ל דכיון דס"ס יש בזה משום אין מחמיצין את המצות, ומשום זריזין מקדימין למצות, שפיר יש לעשותה בתשעה באב. וכ"כ בתשו' חשב האפוד (ח"א ס"י ג), שאם נדחתה המילה משום סיבה רפואית, והיום שאפשר למולו חל בתשעה באב, אסור לדחות המילה למחרת תשעה באב, כדי לעשות המילה בשמחה. והביא ראה מדברי המג"א (ס"י תקסח) הנ"ל, ושכן פסק הגרי"ז מינצברג. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמוד תג). ע"ש. וע"ע בס' מקדש ישראל (בין המצרים ס"י רצ-ב). וכן מוכח מדברי האחרונים הנ"ל, דלכ"ע עושים מילה שלא בזמנה בתשעה באב, ורק פליגי אם היא דוחה את התענית או לא. וא"כ לכאורה נראה דפלוגתת האחרונים הנ"ל, תליא אם יש איסור לאחר מילה שלא בזמנה. אולם באמת זה אינו, כי אפילו אי נימא דאין איסור בדבר, מ"מ כיון שמקיים בזה מצות מילה, חשיב יו"ט שלו, ודוחה את התענית, וכמש"כ האור לציון הנ"ל. ולפי"ז יש לומר, דאע"פ שאין חיוב למול את הגר היום, מ"מ כיון שיש בזה מצות מילה, והוא יום טוב אצלו, שפיר דוחה התענית. ואמנם קיי"ל דגר שמל ולא טבל כאילו לא מל, מ"מ י"ל שאין הכוונה שאין מצוה במילתו כלל, אלא שהגירות לא חלה במילה אלא בתנאי שיטבול אח"כ, וא"כ כשטבל נתברר למפרע שהיתה מצוה גם במילה. תדע דאל"כ הרי בשעה שמל היה גוי, ואמאי א"צ לחזור ולעשות הטפת דם ברית אחר הטבילה, וכדין גוי מהול הבא להתגייר, שצריך לעשות הטפת דם ברית לפני הטבילה, וכמש"כ מרן בש"ע (יו"ד ס"י רסח ס"א). ע"ש. אלא ודאי שיש מצוה גם במילה, אלא שעדיין אינו נכנס לכלל ישראל עד שיטבול, דהוי תנאי במילה. [ויש לפלפל בזה]. וא"כ י"ל דשפיר מילתו דוחה תענית דחוייה, ומותר למוהל

ולסנדק לאכול כדין כל מילה. אולם למעשה נראה, שאין להקל בזה, כיון שאין שום הכרח למולו דוקא בתשעה באב, וא"כ אמאי ידחו את התענית בחנם. ובפרט שגם במילה שלא בזמנה אין הדבר מוסכם להתיר לבעלי הברית לאכול, והבו דלא להוסיף עלה. וכן שמעתי ממו"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק דברים התשע"ט), דלא דמי למילה שלא בזמנה, שדוחה תשעה באב לדעת הפוסקים הנ"ל, דשאני התם שכל יום שיכול למולו זימניה הוא, שהרי מחויב למולו באותו יום, ולכן מותר לבעלי הברית לאכול לדעת הפוסקים הנ"ל. ומשא"כ בגר שבא להתגייר, הרי אין הכרח שיתגייר דוקא היום, ולכן אין להתיר לבעלי הברית לאכול. עכת"ד.

בדין גר שנתגייר באמצע תשעה באב אם מחויב להתענות מכאן ואילך

(ה) עוד רגע אדבר בדין גר שנימול (ואח"כ טבל) בתשעה באב, אם חייב להתענות מכאן ואילך, כיון שנעשה יהודי, או כיון שבתחילת התענית היה פטור מלהתענות, שוב אינו מתענה. ולכאורה יש להעיר בזה ממה שדנו הפוסקים בדין חולה שיש בו סכנה, שנתרפא באמצע יוה"כ, אם חייב להתענות מכאן ואילך. ואמנם דעת הגאון ערוך לנר בכריתות (יח:), דאחר שכבר אכל ונתיישרה דעתו, שוב אין חיוב עינוי שייך אצלו, ומותר לו לאכול אע"פ שכבר אין לו סכנה. ע"ש. אולם בתשו' שואל ומשיב (רביעאה ח"א סי' כ) הביא דברי הערוך"נ הנ"ל, ונתפלא על דבריו, דפשיטא דמחויב להתענות אם נתרפא, ואם אוכל עובר על מצות עינוי. ע"ש. וכן נקטו הפוסקים לדינא, וכמש"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ז אור"ח סי' נב אות א). ע"ש. וכ"כ בתשו' שערי דעה (ח"ב ס"ס רנב), דאע"פ שכבר אינו מעונה, מ"מ חייב בעינוי. וכ"כ הגאון מהרש"ם בס' דעת תורה (סי' תריח ס"א, ובפתיחה להלכות טריפות אות מא). ע"ש. וע"ע בתשו' משיב שלום (סי' כג אות ג) ובתשו' עמק הלכה (ח"א ס"ס לט) ובתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נו) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קיב) ובתשו' להורות נתן (ח"ט קונטרס וחי בהם פ"ו סי"ג). [ובתשובה אחרת כתבתי בזה בס"ד]. ולפי"ז י"ל דה"נ חייב להתענות מכאן ואילך, אפילו אם כבר אכל באותו יום (כיון שעדיין היה גוי). אולם אין הנידון דומה לראיה, דשאני התם שהיה מחויב להתענות, אלא דאריא הוא דרביע עלה, וכיון שנסתלקה סיבת ההיתר, חזר הדבר לאיסורו. ומשא"כ בנ"ד, שבתחילת הצום היה פטור לגמרי, כיון שהיה גוי, שוב אינו מתחייב, דהואיל ואידחי אידחי.

אם יש ראייה מדברי המשך חכמה שכתב דגר שנתגייר באמצע יוה"כ חייב להתענות

(ו) ואמנם ראיתי להגאון בעל אור שמח בס' משך חכמה (פרשת אמור), עה"פ כי כל הנפש אשר לא תעונה וגו', שכתב וז"ל יתכן לפי שאמר מערב עד ערב תשבתו שבתכם, סד"א אם הגדיל קטן או נתגייר בעצם יוה"כ, תו אינו חייב אם אכל או עשה מלאכה ביוה"כ, לכן כי כל אשר לא תעונה אשר תעשה מלאכה בעצם היום ונכרתה. עכ"ל. ומבואר דגר שנתגייר ביוה"כ אחר שכבר אכל, חייב להתענות מכאן ואילך, ואם אכל חייב כרת. אולם אין מזה ראייה לנ"ד, דאיכא למימר דשאני התם דאיכא גזיה"כ, דאע"ג דלא הוי תענית מערב עד ערב, כיון שכבר אכל, מ"מ אסור לו לאכול עוד, ואם אכל, חייב כרת על אכילתו. ומשא"כ בנ"ד, כיון שהיה פטור בתחילת התענית, שוב אינו מתחייב. ובפרט שאין דברי המשך חכמה מוסכמים, כי לפי דברי הגאון ישועות יעקב (סי' תרח סק"א) נראה דגר שנתגייר באמצע יוה"כ, אינו חייב להתענות מכאן ואילך, דאין כאן תענית מערב עד ערב. וכן מבואר מדברי הגאון הנצי"ב בס' העמק שאלה (שאלתא קסז אות ו). ע"ש. וע"ע בס' משנת יעבץ (אור"ח סי' מט אות ב). אולם י"ל שגם הם יודו בנ"ד, דשאני התם דכתיב מערב עד ערב, ולכן מי שכבר אכל, שוב אינו יכול להתחייב להתענות מכאן ואילך. ומשא"כ בתשעה באב, יש לומר דיש חיוב להתענות בכל רגע, ואע"פ שכבר אכל, אכתי יש לו להתענות מכאן ואילך, וכדין מי ששכח ואכל באחד מתעניות הציבור, שמחויב להשלים התענית, וכמבואר בש"ע (סי' תקסח ס"א). ע"ש. וע"ע בתשו' ארץ צבי (פרומר ח"א סי' עט) מה שביאר בזה. [וע"ע בתשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' ק) ובשד"ח (מע' בין המצרים סי' ב אות טו) ובתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נו, וח"ח סי' קכח) ובס' פסקי תשובות (שם אות א), מה נקרא איבוד תעניתו בתעניות ציבור. ואכמ"ל]. וא"כ ה"נ אע"פ שאכל, אכתי שייכא אצלו תורת תענית, ויש לחייבו להתענות מכאן ואילך. אולם לפע"ד נראה, שאין לחייבו בתענית מכאן ואילך, כיון שבתחילת התענית לא היה מחויב, ולא דמי למי שהיה מחויב להתענות, ושכח ואכל. וכן נראה מדברי ישועות יעקב (שם), דתענית היא מערב עד ערב. ע"ש. וכן שמעתי ממו"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק הנ"ל), שגר שנתגייר באמצע תשעה באב, אינו מחויב להתענות מכאן ואילך. וע"ע בתשו' יביע אומר (ח"ג אור"ח סי' כז אות

י. אולם אין מזה אין ראייה לנ"ד. וק"ל. וע' במג"א (ר"ס תרפז). וע"ע בתשו' פרי הארץ (ח"ג אור"ח סי' א) ובברכ"י (סי' תפט סק"כ). ודו"ק.

עוד טעם לפטרו להתענות משום דהוי תשלומין לתענית שחלה בשבת, ואז היה פטור

ז) ונראה שיש עוד טעם לפטרו להתענות מכאן ואילך, כי הנה בתשו' אבני נזר (אור"ח סי' תכו) עלה ונסתפק בדין תשעה באב או י"ז בתמוז שחלו בשבת ונדחו למחרתו, האם קטן שהגדיל למחרתו חייב להתענות בו, או כיון שהיה פטור ביום שהיה אמור להיות התענית, פטור מלהתענות. וכתב דנראה פשוט דמה שמתענים למחר הוא תשלומין של הצום שחל בשבת, וכיון שא"א להתענות בשבת, מתענים באחד בשבת. ובסוף דבריו הביא דברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תקכ) שכתב וז"ל ומה ששאלת בתשעה באב שחל להיות בשבת מהו בתשמיש המטה. תשובה. נראה לי שאין נוהג בו שום אבילות, דהא אמרינן מעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו, דאבלות ישנה שאני, וכל שכן דלגמרי עקרוהו מתשיעי ואוקמוה אעשירי, ומעיקרא היה ראוי לקבעו בעשירי כדאייתא התם. עכ"ל. ומשמע מדבריו דאין עשירי מצד תשלומין, אלא לגמרי עקרוהו. אך לדעת הפוסקים שאנחנו בני אשכנז נגררים אחריהם שסוברים דנוהג דברים שבצנעא, שפיר הטעם מצד תשלומין. עכ"ד. ולכאורה יש לסייעו מדברי מרן בש"ע (סי' תקנט ס"ט) הנ"ל, שכתב דתשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול ורוחץ, ואינו משלים תעניתו, לפי שיום טוב שלו הוא. ע"כ. ומוכח דתשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, אין הביאור שעקרו את התענית משבת ליום ראשון, דא"כ אמאי בעלי הברית פטורים מלהתענות (אחר חצות) בתשעה באב דחוי. אלא ודאי דלא הוי עקירה, אלא תשלומין. וכן הוכיח בתשו' מהרש"ם (ח"ג סי' שסג) מדברי מרן בש"ע הנ"ל, דתשעה באב דחוי הוא מדין תשלומין. וכ"כ בתשו' קרית חנה דוד (רקמן סי' קה). וכן נקטו עוד אחרונים, דהוי מתורת תשלומין. והובאו בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' ע). ע"ש. אולם בתשובה אחרת כתבתי על דברי האחרונים הנ"ל, דהנה בדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תקכ) הנ"ל, מפורש דהוי עקירה ולא תשלומין, ולכן גם אבילות בצניעה אינה נוהגת בתשעה באב שחל בשבת. ומרן בש"ע (סי' תקנד ס"ט) פסק כדברי הרשב"א הנ"ל. וכן יש להוכיח עוד מדברי מרן בש"ע (סי' תקנא ס"ד), דתשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, הוי עקירה ולא תשלומין, ולכן אין דין שבוע שחל בו נוהג בשנה שתשעה באב חל בשבת. ע"ש. [וכן כתב בתשו' דברי מלכיאל (ח"ה סי' קל), דכיון שהיה ידוע לחז"ל בעת שגזרו להתענות בתשעה באב, שיזדמן שהתענית תחול בשבת, ותיקנו שיתענו למחר, א"כ תקנה אחת היא, ולא בתורת תשלומין, ולכן הקטן שהגדיל ביום עשירי באב, חייב להתענות. ע"ש. וכן כתבו האחרונים כיוצא בזה בדין הדלקת נ"ח בע"ש מבעוד יום. ובתשובה אחרת הארכתי בזה]. ולכאורה תקשי על מרן הש"ע, שדבריו סתראי נינהו, שהרי מדבריו בש"ע (סי' תקנט) הנ"ל, מוכח דהוי תשלומין ולא עקירה. ולכן נראה לפע"ד, דלעולם ס"ל דחז"ל עקרו התענית והעבירוה ליום ראשון, ולכן מותר בתשמיש המטה בשבת, ומשו"ה גם אין דין שבוע שחל בו נוהג בשנה זו, אלא שלא נתנו לתענית זו את כל התוקף שיש לתענית בזמנה, כיון שאינה ביום שנוהגת התענית בכל שנה, ומשו"ה ס"ל דבעלי ברית אינם משלימים התענית בתשעה באב דחוי, כי אע"פ שעקרו התענית וקבעוה ביום ראשון, מ"מ לא החמירו בזה כדין תשעה באב שחל בזמנו, ולכן בעלי ברית אינם משלימים התענית. ושוב ראיתי להגאון אב"ד ערלוי זצ"ל בהגהות עיטורי סופרים על שו"ת יד סופר (ח"א סי' ז"ד"ה אלא), שהעיר מדברי מרן בש"ע (סי' תקנט ס"ט) הנ"ל, דמשמע דס"ל דהוא מדין תשלומין. וכתב די"ל דלעולם יש לו דין תענית מחמת עצמו, אלא דקיל משאר תעניות כיון דאינו קבוע בכל שנה. עכ"ד. וכ"כ עוד הגאון הנ"ל (ח"ב סי' נה אות ה) לקיים מילי דאבות. ע"ש. [מיהו לפי דברי הגאון דברי מלכיאל הנ"ל, אכתי יש להתיישב בזה. ודו"ק]. ומ"מ לפי דברי המהרש"ם ודעימיה הנ"ל, דתשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, הוי מתורת תשלומין, יש לפטור גם את הגר שנימול בתשעה באב דחוי, להתענות משעת הגירות ואילך, דכיון שבשבת היה גוי ופטור מהתענית, גם ביום ראשון אינו מתחייב להתענות. אלא שטעם זה אינו שייך אלא בשנה שתשעה באב חל בשבת ונדחה, ומשא"כ כשחל בזמנו. ומכל מקום נראה, שגם אם תשעה באב חל בזמנו, ונימול בעצם היום, אינו מתחייב להתענות משעת הגירות וכמשנ"ת.

ח) המורם מכל האמור שאם גר נימול בתשעה באב שנדחה ליום ראשון, אין להתיר לבעלי הברית לאכול, אבל הגר עצמו אינו מחויב להתענות מכאן ואילך באותו היום, ואפילו אם נתגייר בתשעה באב שחל בזמנו. ומילה שלא בזמנה שחלה בתשעה באב, נראה שיש להקל לבעלי הברית לאכול אחר חצות. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן ח

בדין אכילת תבשיל של בשר במוצאי תשעה באב דחוי

בס"ד. יום שישי ח' מנחם אב. 'ימינך ה' תרעץ אויב' לפ"ק.

בימי בין המצרים יזרח אור לישראל, לעוסק בתורה וחוקים, בנך של קדושים ארזלים ותרשישים, תהלתו בקהל חסידים, כש"ת ידידי הדגול הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום וברכה ובשורות טובות. אודות שאלתו אם מותר לאכול תבשיל של בשר במוצאי תשעה באב נדחה.

פלוגתת האחרונים אם מותר לכתחילה לאכול בשר במוצאי תשעה באב דחוי

(א) בב"י (ריש סימן תקנח) כתב בשם תשובות מהרי"ל (סי' קכה), דהעושים שני ימים תשעה באב תשיעי ועשירי, ותשעה באב חל בשבת ונדחה, נראה דאין צריך להתענות יום אחד עשר, דהא עשירי גופיה חומרא יתירא הוא וכו', אבל שלא לאכול בשר ולשתות יין ליל מוצאי עשרה (כצ"ל, וכדאיחא במהרי"ל שם) באב, נ"ל דיש ג"כ למנוע כהאי גוונא למי שנוהג שלא לאכול במוצאי תשעה באב, דאין זה משום חומרא דרבן יוחנן בן זכאי דבו נשרף ההיכל, דאפילו מי שאוכל ביום עשירי בשר, יש שנמנעים במוצאי תשעה באב משום חומרא דתענית ואכולו של יום, ושייך לבין המצרים. ע"כ. וכן פסק הרמ"א (שם ס"א) וז"ל אם חל תשעה באב ונדחה ליום ראשון, מותר לאכול בשר ולשתות יין יום שני, אבל בלילה אסור מפני אבלות של יום. עכ"ל. וכתב המשנ"ב בשער הציון (שם סק"ז), דלשון הרמ"א 'אסור' מגומגם קצת, שהרי אף ליל עשירי ממש הוא רק מנהג כשר, וכמש"כ הטור (שם), אבל מדינא מותר, וכמש"כ בביאור הגר"א (שם), וכל שכן בזה. ע"כ. גם הגאון בית חדש (שם) כתב שגם אם חל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, אסור לאכול בשר במוצאי התענית, וכמש"כ מהרי"ל (הנ"ל). ע"כ. [וגם עליו יש להעיר כמ"ש המשנ"ב בשער הציון הנ"ל]. וכ"כ המג"א (שם) והא"ר (שם). וכ"כ בתשו' זרע אמת (ח"א סי' פב), שכן מנהגם. ע"ש. ובפשטות נראה, דכיון שמרן בב"י העתיק דברי מהרי"ל הנ"ל, א"כ הכי סבירא ליה להלכה, וכידוע שפעמים רבות מרן מעתיק בב"י דברי הפוסקים, וכן דעתו להלכה, וכמ"ש האחרונים. אולם בש"ע (שם ס"א) כתב וז"ל בתשעה באב לעת ערב הציתו אש בהיכל, ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי. עכ"ל. ולפי"ז נראה, שאין להחמיר בזה אלא בתשעה באב שחל בזמנו, אבל בתשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, א"צ להחמיר בזה, דהא בזה לא שייך האי טעמא, שהרי כבר עברה שקיעת החמה של יום עשירי. וכן נראה לדייק ממש"כ דוקא בליל עשירי ויום עשירי, דאל"כ הו"ל למימר שמנהג כשר לא לאכול בשר במוצאי תשעה באב ולמחרתו. אלא ודאי שכל הקפידא היא דוקא כשתשעה באב חל בזמנו. וכ"כ הפרי חדש בליקוטיו (שם), שאין טעם לאסור בלילה שאחר התענית. וכ"כ בתשו' צוף דבש (מועטי סי' קנב) בשם הרב טור ברקת. וכן ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ב) שהביא בשם מהר"ש ויטאל בס' שער הכוונות (דף פט סע"ג), שהעיד על אביו מהרח"ו, שהיה אוכל בליל שני במוצאי תשעה באב דחוי. ושכן כתב הפר"ח (הנ"ל). וכן כתבו עוד אחרונים. והובאו בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמוד תטו), וכתב שכן נראה מדברי מרן בש"ע הנ"ל, ושכן עיקר להלכה. וכ"כ בס' אור לציון (ח"ג פכ"ט אות כו). ע"ש. וע"ע בתשו' ברוך אומר (שרגא ח"ג סי' קנח). אמנם יש לדון לדעת הרמ"א ודעימיה הנ"ל, שאין לאכול בשר במוצאי תשעה באב, אפילו אם חל בשבת ונדחה ליום ראשון, אם אין לאכול גם תבשיל של בשר או לא. ובפשטות י"ל דכיון שאפילו בתשעה באב שחל בזמנו, אינו אלא מנהג כשר, א"כ הבו דלא להוסיף עלה, להחמיר גם בתבשיל של בשר.

אע"פ שבבין המצרים המנהג להחמיר גם בתבשיל של בשר, מ"מ במוצאי תשעה באב דחוי א"צ להחמיר

(ב) אמנם לכאורה י"ל דכיון שהמהרי"ל כתב דזמן זה שייך לבין המצרים, ולכן יש להחמיר בו באכילת בשר, א"כ כשם שנוהגים להחמיר בבין המצרים (ולמנהגנו הם תשעת הימים לענין זה) גם באכילת תבשיל של בשר, וכמש"כ המג"א (סי' תקנא ס"ק כט) והמשנ"ב (שם ס"ק סג). וכן כתבו האחרונים. והובאו בכה"ח (שם ס"ק קמב). וכ"כ בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' קעב). ע"ש. א"כ

ה"נ במוצאי תשעה באב דחוי, יש להחמיר גם בתבשיל של בשר. אולם א"ז מוכרח, דהיכא דנהגו נהגו, והיכא שלא נהגו לא נהגו, וכיון שלא מצינו שנהגו להחמיר במוצאי תשעה באב דחוי, גם בתבשיל של בשר, א"צ להחמיר בזה. ושוב ראיתי להמשנ"ב בביאור הלכה (סי' תקנח ד"ה שלא) שכתב בשם המאמר מרדכי (שם סק"א), דאע"פ שאין לאכול בשר ולשתות יין בליל עשירי ויום עשירי, מ"מ תבשיל של בשר מותר. וא"כ כ"ש שמותר לאכול תבשיל של בשר במוצאי תשעה באב דחוי, שהרי לדעת האחרונים הנ"ל, אפילו בשר ממש מותר.

משה שמואל דיין